

ÍLHAM ABBAS

**HÍMNÍMÍZÍN
MÜƏLLÍFÍ...**

İLHAM ABBAS

HİMNİMİZİN
MÜƏLLİFİ...

Az 286766

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

“Elm və təhsil”
Bakı - 2015

Redaktor: **Əzizxan TANRIVERDİ**,
filologiya üzrə əmlər doktoru,
professor

Məcləhətçi **Oqtay SULTANOV**,
tarix üzrə əmlər doktoru,
professor

İlham ABBAS. Himnimizin müəllifi...
Bakı, "Elm və təhsil", 2015, 100 səh.

Kitaba İlham Abbasın Respublikamızın Dövlət Himninin mətninin müəllifi ilə bağlı yol verilmiş acınacaqlı yanlışlığa və himnimizin həqiqi müəllifinin kimliyinə aydınlıq gətirən araşdırmaları, eləcə də bu mövzu ətrafında getmiş polemika materiallarının bir qismi daxil edilmişdir.

ISBN 978-9952-8142-9-2

© «Elm və təhsil», 2015

HİMNİMİZİN MÜƏLLİFİ KİMDİR?

Üzeyir Hacıbəyovun Azərbaycan Demokratik Respublikası himninin müəllifi olmasından, sovet dövründə bu barədə heç yerdə açıq deyilib-yazılmasa da, çoxlarının xəbəri vardı. Lakin həmin himnin musiqisi və mətni ilə, demək olar ki, heç kim tanış deyildi.

Səksəninci illərin axırlarında milli azadlıq hərəkatı dalğasında bir çox milli mənəvi dəyərlərimizin üzə çıxarılması həmin problemə də aydınlıq gətirilməsinə imkan yaratdı.

İlkin mərhələdə konkret olaraq ADR-in rəsmi Dövlət Himnindən yox, Üzeyir bəyin 1919-cu ildə bəstələdiyi, sovet dövründə nəşr və ifa olunmamış iki marşından söhbət gedirdi.

İlk dəfə "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin 14 iyul 1989-cu il nömrəsində Ü.Hacıbəyov ev-muzeyinin elmi əməkdaşı, bəstəkar Sərdar Fərəcov Üzeyir bəyin bu iki marşı barədə dəqiq məlumat verir. Qeyd edir ki, bu marşlar türkiyəli musiqişünas Etem Üngörün 1966-cı ildə Ankarada nəşr etdirdiyi "Türk marşları" kitabında dərc olunub.

Həmin kitabın 193 və 194-cü səhifələrində Ü.Hacıbəyovun "Azərbaycan Milli Marşı" və "Azərbaycan mar-

şı” əsərlərinin notu və mətni verilib. Hər ikisində “Bəstə: Üzeyir Hacıbəyli” qeydi var, lakin heç birinin mətninin müəllifi göstərilməyib. Bundan əlavə, hər iki səhifənin aşağısında əsər haqqında qısa məlumat verilib.

Məsələn, “Azərbaycan marşı” haqqında belə bir qeyd var: “Azərbaycan hüriyyətini qeyb etməzdən əvvəlki illərdə bu marş Azərbaycan hərbi məktəbində hər səhər dərsə başlamadan öncə söylənməkdə idi.”

Hər iki marş haqqındakı qeyddə onların Türkiyədə ilk dəfə dərc olunduğu göstərilir.

Məlumdur ki, ADR dövründə Dövlət Himni rəsmi şəkildə təsdiqlənməyib. Bu barədə parlamentin qərarı olub, müsabiqə də elan edilib, müzakirələr keçirilib. Himnin rəsmi qəbulu 1920-ci ilin may ayına nəzərdə tutulmuşdu. Lakin 28 aprel çevrilişi bu işi başa çatdırmağa imkan vermədi.

Qulam Məmmədli “Üzeyir Hacıbəyov – həyat və yaradıcılıq salnaməsi” kitabında Üzeyir bəyin özünün redaktor olduğu “Azərbaycan” qəzetinin 4 aprel 1919-cu il nömrəsindən götürdüyü belə bir məlumatı vermişdir: “...Üzeyir Hacıbəylinin şərəfinə “Arşın mal alan” oynanacaqdır. Tamaşa başlanmazdan qabaq Üzeyir bəyin təzə düzəltdiyi olduğu “Azərbaycan Milli Marşı” çalınacaqdır.”

E.Üngörün “Türk marşları” kitabında “Azərbaycan Milli Marşı” haqqındakı qeyddə yazılıb: *“Milli Azərbaycan xalq maarif naziri Nəsim Yusifbəyli zamanın höku-*

mətindən yazılı olaraq tələb etdiyi xüsuslardan bəziləri bunlardır:

“Azərbaycan Milli Marşı”nın tənzim və seçimi üçün bir müsabiqə açılmalıdır. Marşların son qəbul tarixi üçün 1 fevral 1920 günü münasibdir.

Seçiləcək olan marşın bəstəkarını 15.000 manat ilə mükafatlandırılmalı.

... 14 noyabr 1919 tarix və 246 sayılı “Azərbaycan” qəzeti bildirir ki, ... açılan yarışmada ünlü Azərbaycan bəstəçisi Üzeyir Hacıbəylinin əsəri birincilik qazanmışdır.

Azərbaycan Dövlət Teatrosunu dolduran Milli Dövlət ərkanı və xalq hüzurunda bir dəfə çalınmışdır. Sonradan məktəblərdə öyrədilməsinə başlanan istiqlal marşı istiladan sonra yasaq edilmişdir.”

S.Fərəcov məqaləsində hər iki marşın mətninin də Üzeyir bəyə məxsus olması fikrini irəli sürür, onların bərpa edilərək ifa olunmasının zəruriliyini göstərir. Lakin bu yazıda hələ ki, Dövlət Himni məsələsinə toxunulmur.

Elə həmin dövrdə bəstəkar Aydın Əzimov da televiziya ilə çıxışında Üzeyir bəyin bu marşları haqqında məlumat verir. Bundan sonra o, marşları orkestr və xor üçün işləyib ifa etdirir.

“Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetinin 20 aprel 1990-cı il nömrəsində M.Ə.Rəsulzadənin “Böyük kompozitor Hacıbəyli Üzeyir” məqaləsini dərc etdirən mərhum Möhsün Əliyev məqaləyə yazdığı ön sözdə marşlardan

söhbət açaraq qeyd edir ki, “Azərbaycan Milli Marşı”nın sözləri Əhməd Cavadın, “Azərbaycan marşı”nın sözləri isə Cəmo Cəbrayılbaşyelinindir.

Daha sonra M.Əliyev Üzeyir bəyin bu iki marşdan əlavə, ADR-in Dövlət Himnini də bəstələdiyini və himnin sözlərinin Əlabbas Müznibə məxsus olduğunu göstərir.

Eyni fikirləri M.Əliyev “Odlar yurdu” qəzetinin 1990-cı il 11-ci nömrəsində də təkrar edir. “Azərbaycan marşı”nın mətninin müəllifinin ilk dəfə düzgün göstərilməsi M.Əliyevin xidməti olsa da, demək lazımdır ki, Ə.Müznibin sözlərinə bəstələnmiş himn haqqındakı fikir yanlışdır. Məsələnin sonrakı dəqiq araşdırmaları göstərir ki, haqqında bəhs olunan iki marşdan əlavə, “himn” deyə ayrıca bir əsər mövcud olmamışdır. Yalnız bu iki marşdan söhbət gedə bilər və o dövrün terminologiyası ilə “Milli Marş” elə “himn” demək idi. Türkiyədə bu gün də “himn” yox, “milli marş” termini işlədilir. Digər tərəfdən, Ankara-da çap olunmuş kitabda “Azərbaycan Milli Marşı” haqqındakı qeyddən də aydın olur ki, söhbət məhz Dövlət Himnindən gedir.

1990-91-ci illərdə Azərbaycan SSR himninin əvəzinə yeni milli himn yaradılması fikri ictimaiyyət arasında geniş müzakirə olunur. Mümkün variantlardan biri kimi, ADR himninin bərpa olunması ideyası irəli sürülür.

“Kommunist” qəzetinin 20 yanvar 1991-ci il nömrəsində qəzetin müxbiri Z.Rüfətəğluya verdiyi “Himn bəraət gözləyir” adlı müsahibədə bəstəkar A.Əzimov

həmin ideyanı dəstəkləyir və “Azərbaycan Milli Marşı”nın Dövlət Himni kimi bərpa edilməsi zəruriliyindən danışıraq qeyd edir: “...üslub, kontekst etibarilə (? – İ.A.) mətnin Əhməd Cavada məxsusluğunu təxminən (?–İ.A.) güman etmək (? – İ.A.) olar”.

“Təxminən güman etməyin” çox zəif arqument olduğunu nəzərdə tutmaqla yadda saxlayaq ki, burada söhbət “Azərbaycan Milli Marşı”ndan gedir.

“Mədəniyyət” qəzetinin 7 mart 1991-ci il nömrəsində problemə yenidən qayıdan S.Fərəcov Ü.Hacıbəyovun ev-muzeyində saxlanan əlyazmasına əsasən, “Azərbaycan Milli Marşı”nın sözlərinin də bəstəkarın özünə məxsus olduğunu göstərir. Qeyd edək ki, bu məqalədə də “Azərbaycan marşı”ndan, ümumiyyətlə, bəhs olunmur.

1990-91-ci illərdə meydanlarda, mitinqlərdə, başqa qeyri-rəsmi tədbirlərdə Azərbaycanın üçrəngli milli bayrağı qaldırılmaqla yanaşı, ADR-in “himni” də ifa olunmağa başlayır. Ancaq qərribə və anlaşılmaz olan budur ki, “Himn” adına Ü.Hacıbəyovun “Azərbaycan Milli Marşı” yox, “Azərbaycan marşı” oxunur. Bu gün həmin yanlışlığın kökünü, səbəbini müəyyənləşdirmək qeyri-mümkündür. Elə həmin dövrdən də “himnin” (əslində, “Azərbaycan marşı”nın) mətninin müəllifi olaraq Əhməd Cavadın adı şübhə doğurmayan həqiqət kimi çəkilməyə başlayır.

Nəhayət, 1992-ci il mayın 27-də Azərbaycan Respublikası prezidentinin səlahiyyətini həyata keçirən İsa

Qəmbərovun imzaladığı qanunla həmin marş Dövlət Himni kimi rəsmiləşdirilir: “Musiqisi Üzeyir Hacıbəyovun, mətni Əhməd Cavadın olan “Azərbaycan marşı” Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni kimi təsdiq edilsin.”

Bununla da iki yanlışlıq rəsmi “status” alır: birincisi, Dövlət Himni kimi, “Azərbaycan Milli Marşı” (yəni himn) yox, başqa əsər təsdiq edilir; ikincisi, fikir müxtəlifliyinə baxmayaraq, heç bir ciddi arqument göstərilmədən mətnin müəllifi kimi Ə.Cavadın adı rəsmiləşdirilir.

Ötən yeddi il ərzində problemlə bağlı heç bir təzə söz-söhbət ortaya çıxmır. Yeni Dövlət Himni Konstitusiyadan tutmuş ibtidai sinif dərslərinə qədər hər yerdə təsbit olunur.

Bizcə, birinci yanlışlıqla bağlı yenidən məsələ qaldırmaq, Dövlət Himni kimi Üzeyir bəyin “Azərbaycan marşı”nın yox, “Azərbaycan Milli Marşı”nın yazıldığını iddia edərək dəyişiklik tələb etmək artıq lüzumsuz və mənasız olardı. Atalar demiş, “Yanlış da bir naxışdır”. İndiki Dövlət Himnimiz xalq tərəfindən qəlbən də, şüurla da bir-mənəli şəkildə qəbul edilib, sevilib, himni uşaqdan böyüyə hamı əzbər bilir, oxuyur. Sanki, bu vətənpərvərlik nəğməsi on illər boyu dillər əzbəri olub. Üçrəngli bayrağımız kimi himn də müstəqil Azərbaycanımızın dövlət atributu olaraq həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq aləmdə tanınıb, qəbul edilib.

Müqayisə üçün yada salaq ki, Azərbaycan SSR-in himni 40 ildən artıq rəsmən qüvvədə olsa da, demək olar ki, heç kim onu əzbərləyib oxumurdu. Qanla, canla bağlılığı heç bir rəsmi təbliğat əvəz edə bilmir.

İkinci yanlışlıq barədə.

Qeyd etdiyimiz kimi, Dövlət Himni rəsmiləşdirilənə qədər “Azərbaycan marşı”nın mətn müəllifi haqqında fikir müxtəlifliyi olsa da, son yeddi ildə bu barədə söz-söhbət səngimişdi. Lakin 1999-cu il fevralın 4-də məsələ yenidən gündəliyə qayıdır. “Respublika” qəzetində filologiya elmləri namizədi Aybəniz Əliyevanın “Cəmo bəy kimdir?” adlı məqaləsi dərc olunur. Müəllif aşkara çıxardığı çox maraqlı bir faktı oxuculara təqdim edir: 1919-cu ildə Bakıda hökumət mətbəəsində çapdan çıxmış, EA-nın kitabxanasında saxlanan “Milli nəğmələr” kitabında Dövlət Himnimizin mətni “Vətən marşı” adı ilə, Cəmo bəy imzasıyla dərc edilib.

Görünür, Cəmo Cəbrayılbəylinin adını “Azərbaycan marşı”nın mətninin müəllifi kimi ilk dəfə çəkən M.Əliyev də bu barədə nə isə bilirmiş. Bəlkə də, bu kitabdən xəbəri varmış.

Qəribədir ki, – “...himnin sözlərini yazmaq ...hamıdan çox Əhməd Cavada yaraşır” – qənaətini söyləyən A.Əliyeva subyektiv emosiyalarını üstələyə bilməyərək sanki, özü öz tapıntısının gözlənilməzliyindən ehtiyatlanaraq, məqalənin sonunda şeirin Ə.Cavada məxsus olduğunu

təsdiq edən elmi mülahizələrin meydana çıxmasını arzula-
dığını bildirir.

Lakin faktın üzü bərk olur. Təbii ki, ötən bir neçə ay
ərzində heç kim Cəmo bəyin müəllifliyini inkar etmək
fikrinə düşmədi.

“Vətən marşı” şeiri ilə himnimizin indiki mətni
arasında bir neçə söz fərqi var.

Himndə:

Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!

“Vətən marşı”nda:

Ey qəhrəman övladın Vətəni

Himndə:

Hüququndan keçən əsgər

“Vətən marşı”nda:

Hüququn dərk edən əfrad

“Əfrad” fərd sözünün cəmidir. Yəni hüququnu dərk
edən fərdlər (şəxslər).

Himn mətninin sonunda təkrarlanan “Azərbaycan”
sözü “Vətən marşı”nda yoxdur. “Şanlı Vətən” ifadəsi ilə
tamamlanır (təkrarsız).

Bu fərqlər eynilə “Azərbaycan marşı”nın adını çək-
diyimiz “Türk marşları” kitabında verilmiş mətnində də
var. Görünür, bu dəyişiklikləri Üzeyir bəy özü musiqi
bəstələyərkən edib. “Azərbaycan marşı”nın hərbi məktəb
müdavimləri tərəfindən oxunduğunu nəzərə olsaq, “əfrad”
sözünün “əsgər” sözü ilə əvəz edilməsinin məntiqini başa
düşmək olar.

Himnin mətni ilə “Vətən marşı” (Həmçinin “Azərbay-
can marşı”nın mətni) arasında iki ifadə fərqi isə Dövlət
Himni rəsmiləşdirilərkən meydana çıxıb.

Himndə:

...Sənə hər an can qurban!

...Sənə min bir məhəbbət...

“Vətən marşı”nda

...Sənə hər dəm can qurban.

...Sənə bir çox məhəbbət...

Dövlət Himnimizin mətninin müəllifinin Əhməd Ca-
vad yox, Cəmo Cəbrayılbəyli olduğuna şübhə yeri qalma-
sın deyə, bir sıra məntiqi arqumentləri də nəzərə çarp-
dırmaq istəyirik.

**Əvvəla, qeyd edək ki, sonuncu kitabımdan başqa
himnin mətni Ə.Cavadın şeiri kimi nə şairin sağlığında,
nə də ölümündən sonra heç yerdə çap edilməyib.**

Ə.Cavadın sağlığında çıxmış ilk kitabında (“Dalğa” –
1916) bu şeiri axtarmaq, ümumiyyətlə, məntiqsizdir, çünki
şeyirdəki – “Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa” – misrası
onun 1918-ci ildən sonra yazıldığını göstərir. Ə.Cavadın
ADR dövründə mətbuatda çap olunmuş çoxsaylı əsərləri
sirasında və “Qoşma” (1919) kitabında da bu şeir yoxdur.

ADR himninin mətni sovet dövründə, şübhəsiz ki,
çap oluna bilməzdi. Bir də ki, sovet dövründə Ə.Cavad
həbs olunana qədər yeni əsərləri qəzet və jurnallarda dərc
edilsə də, kitabı çap olunmayıb.

Bəraətdən sonra çap edilmiş “Seçilmiş əsərləri”ndə (1958) də bu şeir yoxdur. 1991-ci ildə çapdan çıxmış “Sən ağlama, mən ağlaram...” kitabında da bu şeir dərc edilməyib və kitaba Məmməd Aslanın yazdığı ön sözdə, şairin oğlu Niyazi Axundzadənin yazdığı son sözdə bu barədə heç nə deyilmir, hətta bu şeiri Ə.Cavadın adına ilk dəfə çap etdirmiş filologiya elmləri doktoru Əli Saləddin də şairin “Seçilmiş əsərləri”nin 1992-ci ildə nəşr edilmiş birinci cildinə yazdığı ön sözdə bu məsələyə toxunmur. **Ə.Saləddinin 1992-ci ildə çap edilmiş “Əhməd Cavad” kitabında yazdıqlarından isə aydın olur ki, o, Ə.Cavadın himnin mətninin müəllifi olduğunu ilk dəfə “Azadlıq” meydanında mitinqlə eşidib.**

ADR dövrü mətbuatında və parlament sənədlərində hazırlanan himnin mətninin müəllifi kimi Ə.Cavadın və ümumiyyətlə, heç kimin adı çəkilmir.

Mühacirət ədəbiyyatının və Ə.Cavad irsinin nüfuzlu tədqiqatçılarından Şirməmməd Hüseyinov, Əli Saləddin, Nəsim Nəsimzadə, Vaqif Sultanlı, Nəsiman Yaqublu himnin mətninin Türkiyədə nə zamansa Ə.Cavadın adına dərc olunduğunu təsdiq etmirlər.

Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında mühacirətdə yazılan məqalələrdə, məsələn, M.Ə.Rəsulzadənin “Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı” əsərində Ə.Cavadın “istiqlal şairi” kimi çox geniş bəhs olunsa da, ADR himni mətninin müəllifi kimi xatırlanmır.

1920-30-cu illərdə sovet mətbuatında Ə.Cavad “Bismillah”, “Göy göl”, “Kür” kimi şeirlərindəki ən xırda detallara görə amansız tənqid olunsa da, “Cümhuriyyət himninin müəllifi” kimi “tutarlı bir günahda” ittiham edilmir.

Hətta qaşınmayan yerdən qan çıxarmaqda mahir olan NKVD müstəntiqləri də şairin belə bir “ağır cinayətinin” üstündən sükutla keçirlər. Halbuki “Göy göl” şeirinin rus əlifbasıyla üzünü köçürüb cinayət işinin qovluğuna tikmişdilər.

Bütün bunlardan yalnız bir nəticə çıxarmaq olar. Şairin dostları da, düşmənləri də onun ADR himninin mətninin müəllifi olmadığını yaxşı bilirdilər.

Yalnız kökü, mənbəyi dəqiq bilinməyən bir yanlışlıq nəticəsində bu mətn son onillikdə Ə.Cavadın adına çıxılır.

Əsl müəllifin adı isə şübhələr, gümanlar arxasında qalıb.

Kimdir Cəmo Cəbrayılbəyli?

Cəmo Adil oğlu Cəbrayılbəyli 1887-ci ildə Şamaxıda doğulub. İlk təhsilini mollaxanada alıb. 1896-1901-ci illərdə Şamaxı şəhər məktəbində oxuyub. 1902-ci ildə Qori seminariyasına imtahan verib, lakin qəbul olunmayıb. 1908-ci ildə Şamaxı realni məktəbində təcrübə keçərək imtahan verib və ibtidai məktəb müəllimi hüququ alıb. 1914-cü ildə Bakıya köçənədək burada çalışıb.

Gənc yaşlarından həm də bədii yaradıcılıqla məşğul olan C.Cəbrayılbəylinin məqalə, hekayə və şeirləri mət-

buatda Cəmo bəy, Cəmo bəy Aciz, Cəmo bəy Aciz Şirvani imzaları ilə çap olunmuşdur.

Şamaxıda yaşayarkən M.Ə.Sabir, A.Səhhət, S.M.Qənizadə ilə yaxın münasibətdə olan C.Cəbrayılbəyli Bakıya köçdükdən sonra da pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, dövrün ədəbi-mədəni həyatında yaxından iştirak etmiş, görkəmli ziyalılar, ədəbiyyat və mədəniyyət xadimləri ilə ünsiyyətdə olmuşdur.

C.Cəbrayılbəylinin həyat yoluna bütövlükdə nəzər salanda onun, sanki, bir-birindən sosialist çevrilişi ilə ayrılan iki insan ömrü yaşadığının şahidi olursan. Onun adını əsrin əvvəllərinin görkəmli maarifçi ziyalısı kimi xatırlayanların çoxu sonrakı fəaliyyətindən tamam xəbərsizdir. Bir qismi isə C.Cəbrayılbəylinin elə həmin dövrdə həyatdan köçdüyünü düşünür. Ətraflı məlumat verəndə isə – bu həmin Cəbrayılbəylidir? – deyə heyrətlənirlər.

C.Cəbrayılbəyli 1922-ci ildə Ali Pedaqoji kursu bitirir, 1931-ci ilə qədər pedaqoji texnikumda dərs deyir. Həmin il API-nin biologiya fakültəsini bitirir, 1932-37-ci illərdə Sənaye İnstitutunda, 1938-64-cü illərdə Elmi-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunda işləyir.

C.Cəbrayılbəyli respublikamızın pedaqogika tarixində orta məktəbdə biologiya tədrisi metodikasını elminin yaradıcılarından biri kimi tanınır.

1942-ci ildə pedaqoji elmlər namizədi dərəcəsi, dosent elmi adı və Əməkdar müəllim fəxri adı alır.

Bu illər ərzində onun “Təbiətdən iş kitabı” (1932), “Azərbaycan florası nümunələri” (1940), “Botanikadan müəllimlər üçün metodik vəsait” (1946), “İnsanın anatomiya və fiziologiyasından məktəb təcrübələri” (1948) “Zoologiyadan məktəb təcrübələri” (1954), “Botanikadan praktik təcrübə məşğələləri” (1962) və s. elmi kitabları çap olunur.

Bununla yanaşı, C.Cəbrayılbəyli bədii yaradıcılığını da davam etdirir, “Qəribə hekayələr” (1945), “Hekayələr” (1947), “Maraqlı hekayələr” (1956), “Təbiət haqqında hekayələr” (1963) kitablarını nəşr etdirir.

1964-cü ildə təqaüdə çıxdıqdan sonra C.Cəbrayılbəyli bir il “Xatirələr” kitabı üzərində işləyir. 1965-ci il iyulun 30-da Şamaxıda, Çuxuryurd yaylağında vəfat edən Cəmo bəy öz vəsiyyətinə əsasən, M.Ə.Sabirin məzarının yanında dəfn edilir.

C.Cəbrayılbəylinin “Xatirələr” kitabı ölümündən sonra, 1966-cı ildə çapdan çıxır. Respublikamızın 50 illik dövrünün mədəni həyatının maraqlı məqamları ilə zəngin olan bu əsərdə, təbii ki, Cəmo bəy Demokratik Respublika illəri haqqında ətraflı söhbət açsın, “Azərbaycan marşı” mətninin müəllifliyi məsələsinə toxuna bilməzdi. Amma kitabda o dövrlə bağlı və haqqında bəhs etdiyimiz problemlərə bilavasitə aidiyyəti olan maraqlı bir detal var. 1918-19-cu illərdən söhbət açarkən C.Cəbrayılbəyli qeyd edir ki, onun həyat yoldaşı Şəfiqə xanım Üzeyir bəyin bacısı qızı Sehrə xanımla 3 №-li qız məktəbində bir yerdə

oxuyurdular və yaxın rəfiqə idilər. Bu yolla Üzeyir bəylə tanış olan C.Cəbrayılbəyli dəfələrlə onun evinə gedib-gəldiyini, ədəbiyyat, musiqi, incəsənət haqqında saatlarla söhbət etdiklərini yazır. “Azərbaycan marşı” üzərində işləyən Üzeyir bəyin həmsöhbətinin elə həmin günlərdə dərc olunmuş “Vətən marşı” şeirilə maraqlanması və musiqisi-nə mətn kimi seçməsi tamamilə təbii görünür.

Dövlət Himni ölkənin, millətin tarixi rəmzlərindən biridir və onun mətninin müəllifliyi faktı adi sənət, ədəbiyyat problemi deyil, daha ciddi ictimai-siyasi məsələdir. Buna görə də yol verilmiş yanlışlığın aradan qaldırılması, sənət cəfakeşi, maarif fədaisi Cəmo bəy Cəbrayılbəylinin müəlliflik və insanlıq haqqının bərpa edilməsi ictimaiyyəti və dövlət orqanlarını ciddi düşündürməlidir.

“Xalq qəzeti”, 28.07.1999

Himnimizin müəllifi kimdir?

Bu sualın cavabını xüsusi komissiya dəqiqləşdirəcək

Dövlət Himnimizin sözləri kimə məxsusdur? Əhməd Cavada, yoxsa Cəmo Cəbrayılbəyliyə? Ötən ildən bəri respublika mətbuatında, eləcə də “Xalq qəzeti”ndə gedən yazılarda bu suala cavab axtarmaq üçün müəyyən cəhdlər olmuş, dəlillər gətirilmişdir.

Həmin məsələ Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi şurasında müzakirəyə çıxarılmışdır. İnstitutun direktoru, filologiya elmləri doktoru, professor Yaşar Qarayev: “Söhbət müqəddəs bir məsələdən – himnimizdən gedir. Nəticə müzakirənin professional, soyuq məntiqlə, arqumentlərlə aparılmasından çox asılıdır” – dedi. İnstitutun elmi işlər üzrə direktor müavini, filologiya elmləri doktoru Məhərrəm Qasımlı mənbələrə istinadla qeyd etdi ki, dəlillər himn mətninin Əhməd Cavada məxsus olmadığını sübut edir. Təəssüf ki, bu məsələ Ədəbiyyat İnstitutundan himn qəbul edilməzdən qabaq soruşulmayıb. Və nəticədə bu cür anlaşılmazlıq yaranıb. Müzakirələrdə filologiya elmləri namizədi Aybəniz Əliyeva, “Xalq qəzeti”nin əməkdaşı İlham Abbasov, professor Əflatun Saraclı, filologiya elmləri namizədi Şamil Vəliyev, filologiya elmləri doktoru Alxan Məmmədov və başqaları iştirak etdilər.

Yekun sözündə Yaşar müəllim müzakirələri faydalı hesab etdiyini söylədi. Deyilənlərin əksəriyyəti düşünməyə əsas verir ki, Dövlət Himninin sözləri Cəmo Cəbrayılbaşınınidir. Bu nəticəni müəyyən mənbələrdə, arxiv sənədlərində dəqiqləşdirmək üçün komissiya yaradılması qərara alındı.

*Tərənə NURİYEVA,
"Xalq qəzeti", 03.02.2000*

Komissiya son sözünü deməyə tələsmir

Ötən bir il ərzində Azərbaycan Dövlət Himninin mətninin müəllifinin kimliyi məsələsi ictimaiyyətin müzakirə obyektinə çevrilmişdir. Mətbuatda, o cümlədən "Xalq qəzeti"nin səhifələrində bununla bağlı çoxlu sayda yazılar dərc edilmişdir.

Məsələnin məgzi bundadır ki, son araşdırmalar himnin mətninin Əhməd Cavada məxsus olmadığını sübut edir. Ən tutarlı dəlil həmin şeirin 1919-cu ildə "Milli nəğmələr" almanaxında Cəmo bəy imzası ilə çap edilməsidir.

Mütəxəssislərin əksəriyyəti "Vətən marşı" adı ilə dərc edilmiş həmin şeirin görkəmli maarifçi, pedaqoq, həmçinin şair kimi tanınan Cəmo Cəbrayılbaşılıya məxsus olmasında israrlıdır.

Xəbər verdiyimiz kimi, ötən ay Azərbaycan EA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi şurasının iclasında bu məsələ müzakirə edilmiş, problemin daha dərinləndən aradılması və dəqiqləşdirilməsi üçün xüsusi komissiya yaradılması qərara alınmışdı.

Bu günlərdə Azərbaycan EA ədəbiyyat, dil və incəsənət bölməsinin akademik-katibi, EA-nın həqiqi üzvü Bəkir Nəbiyevin sədrliyi ilə komissiyanın növbəti iclası keçirildi.

B.Nəbiyev qeyd etdi ki, Dövlət Himninin müəllifinin kimliyi son dərəcə ciddi məsələdir və komissiya qəti qərarla gəlmək, dövlət orqanları qarşısında məsələ qaldırmaq üçün dəqiq, inkaredilməz arqumentlərə əsaslanmalıdır. Bu məsələdə artıq bir dəfə acınacaqlı yanlışlığa yol verilib, buna görə də tələsmək, tam əminlik olmadan qərar çıxarmaq olmaz.

Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru professor Yaşar Qarayev həqiqətin aşkara çıxarılması istiqamətində yolun yarısının keçildiyini bildirdi. Belə ki, himnin mətninin Əhməd Cavada məxsus olmadığı artıq təkzibedilməz fakt kimi təsdiqlənir.

C.Cəbrayılbaşının müəllifliyi ilə bağlı komissiyanın qəti qərar çıxarmaması müzakirələrin gedişində 1919-cu ildə çap olunmuş şeirin o dövrün tanınmış ictimai xadimi Cəmo bəy Hacinskiyə məxsus olması ehtimalının səslənməsi oldu. Filologiya elmləri doktoru Alxan Bayramoğlu ASE-də C.Hacinskinin həm də "Milli nəğmələr" almanaxında dərc olunmuş şeirlərin müəllifi olması barədəki qeydə diqqəti cəlb edərək bu versiyanın da ciddi araşdırılması zərurətini bildirdi.

Komissiyanın üzvü, "Xalq qəzeti"nin əməkdaşı İlham Abbasov "Cəmo bəy" imzasının məhz C.Cəbrayılbaşılıya məxsus olmasını, bu imza ilə onun onlarla yazısının çap olunduğunu, C.Hacinskinin isə mətbuatda yalnız "Qubalı"

imzası ilə və yalnız publisitik yazılar müəllifi kimi çıxış etdiyini vurğuladı. O əlavə etdi ki, Ü.Hacıbəyovun "Azərbaycan marşı"nın (indiki Dövlət Himninin) sözlərinin məhz C.Cəbrayılbəyliyə məxsus olması fikri mətbuatda himn təsdiq olunmazdan əvvəl də səslənib.

Filologiya elmləri namizədi Aybəniz Əliyeva "Cəmo bəy" imzasının C.Cəbrayılbəyliyə məxsus olduğunu təsdiq edərək bildirdi ki, C.Hacinskinin şeirlər müəllifi olması haqqında ASE-də gedən fikir kobud səhvdir. O, dedi: Mən 1918-1920-ci illər mətbuatını və C.Hacinskinin arxivini diqqətlə araşdırmışam və tam məsuliyyətlə bildirirəm ki, C.Hacinskinin nə çap olunmuş, nə də əlyazma şəklində bir dənə də şeiri yoxdur.

Komissiya üzvlərinin çoxu Dövlət Himninin mətninin C.Cəbrayılbəyliyə məxsus olması fikrinə meyilli olsa da, qərara alındı ki, araşdırmalar davam etdirilsin, son hökm verməzdən əvvəl müzakirəyə çıxarılan fakt və mülahizələr bir daha dəqiqləşdirilsin.

Müzakirə olunan məsələnin vacibliyini və ciddiliyini nəzərə alaraq biz də öz tərəfimizdən istərdik ki, komissiyanın işi bir qədər də canlandırılсын, ziyahlarımız müzakirələrdə fəallıq göstərsinlər, mətbuatda öz sözlərini desinlər.

Təranə NURİYEVA
"Xalq qəzeti", 03.03.2000

NƏSİMAN YAQUBLU PROLETKULTÇULUĞU 80 İLDƏN SONRA XORTLADIR

*Bolşevik metodları kommunistlər əleyhinə
yazıda da kara gəlir*

Sonuncu parlament seçkilərində Kommunist Partiyası təmsilçilərinin Milli Məclisdə yer alması, siyasi mənsubluğundan asılı olmayaraq, demokratik düşüncəli bütün insanları müəyyən mənada əndişələndirmişdir. Bu mənada Nəsiman Yaqublunun "Yeni Musavat"ın 16 noyabr nömrəsində çap olunmuş "80 il sonrakı xortlama" yazısı ilk baxışdan qeyri-adi görünməyə bilərdi. Lakin çağdaş siyasi tariximizin bu paradoksal faktına dair müəllifin nə isə orijinal bir baxış, ağıllı bir mülahizə irəli sürəcəyini gözləyən oxucu tezliklə yanıldığını başa düşür. Nəsiman bəy bütün yazıları üçün xarakterik olan ənənəvi arqument və mühakimə çərçivəsindən çıxıb bilmir.

Kommunistlərin parlamentdə yer qazanmasının obyektiv və subyektiv səbəblərini araşdırmağı siyasətşünasların və siyasətdən yazan həmkarlarımla bura xaraq, diqqəti N.Yaqublunun yazısında əsassızlığı ilə heyrət doğruran bir məqama cəlb etmək istəyirəm.

Onun yazdığına görə, guya indiki iqtidar və "iqtidar mətbuatı" milli bayrağımıza və dövlət gerbimizə qarşı serial yazılar təşkil etmişdir. Bunlar bir nəticə vermədikdə isə "...Dövlət Himnimiz iqtidarın növbəti hücum obyektinə çevrildi. İlk söhbətlər ondan başladı ki, himnin müəllifi müsavətçi Ə.Cavad deyil. Tezliklə yeni müəlliflər "tapıldı."

Bu ittihamın şəxsən mənə də birbaşa aidiyyəti olduğu üçün cavab verməyə məcburam. İlk öncə indiyə qədər siyasət haqqında bir sətir də yazmadığımı, indən belə də yazmaq fikrində olmadığımı qeyd edərək məsələnin məğzində aid bəzi detalları xatırlatmaq istəyirəm. Dövlət Himnimizin mətninin Ə.Cavada mənsub olmasını şübhə altına alan, həmin şeirin hələ 1919-cu ildə Cəmo bəy imzası ilə çap olunduğunu sübut edən yazını filologiya elmləri namizədi Aybəniz Əliyeva "Respublika" qəzetinin 5 fevral 1999-cu il nömrəsində çap etdirmişdi. Sonra mən bu məsələ haqqında bir sıra faktları da əlavə etməklə daha ətraflı yazı ilə "Xalq qəzeti"nin 27 iyul 1999-cu il nömrəsində çıxış etdim. Gəldiyim qənaət bu idi ki, himnin mətninin müəllifi görkəmli ziyalı, şair və pedaqoq Cəmo Cəbrayılbəylidir. Yazını hazırlayarkən özüm apardığım

araşdırmalardan əlavə, Ə.Cavad irsinin bilicisi saydığım şəxslərə, o cümlədən də N.Yaqubluya müraciət etmişdim. Lakin heç kim şeirin həqiqətən Ə.Cavada mənsub olduğunu təsdiqləyən bir dəlil, bir arqument göstərə bilməmişdi. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, indiki himnimizin mətninin müəllifinin Cəmo Cəbrayılbəyli olduğunu mətbuatda ilk dəfə hələ 1990-cı ildə mərhum tarixçi Möhsün Əliyev aşkarlamışdı. Bu həmin M.Əliyevdir ki, hələ Sovet dövründə Demokratik Cümhuriyyət tarixini obyektiv araşdırdığı üçün başı müsibətlər çəkmişdi.

Yazım çap olunduqdan sonra problem ölkə mətbuatının diqqətini cəlb etdi. "Panorama", "Azərbaycan", "Azadlıq", "525-ci qəzet", "Şans", "Azərbaycan-XXI əsr", "Millət", "Müxalifət", "P.S.", "Avropa", "Zerkalo", "Olaylar" və s. qəzetlər bu barədə materiallar dərc etdi, "Space" telekanalı iki dəfə xüsusi süjet hazırladı, "Bu bizim" verilişinin bir buraxılışını bu məsələyə həsr etdi.

Bu materialların heç birində Ə.Cavadın müəllifliyini təsdiq edən heç bir fakt irəli sürülmədi. Razılaşmayanlar da emosional narazılıqdan uzağa gedə bilmədilər.

"Yeni Müsavat" qəzeti də bu barədə iki dəfə məlumat dərc etdi. Lakin qəzet əməkdaşının məsələyə aydınlıq gətirmək üçün hazırladığı geniş material "bizə məlum olmayan səbəblərdən" işıq üzü görmədi.

EA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu himn mətninin müəllifi probleminə elmi rəy vermək üçün

xüsusi komissiya yaratdı. Komissiyanın nüfuzlu mütəxəssislərinin iştirakı, filologiya elmləri doktoru Yaşar Qarayevin və akademik Bəkir Nəbiyevin rəhbərliyi ilə keçirilən hər iki iclasında himnimizin mətninin Ə.Cavadada məxsus olmadığı birmənalı şəkildə təsdiqləndi, yenə də heç bir tutarlı əks-argument səslənmədi.

Yalnız tamam başqa müstəvidə meydana çıxan fikir ayrılığı Cəmo bəyin müəllifliyi barədə qəti qərar verilməsini bu günə qədər ləngidir.

Bütün deyilənləri nəzərə alaraq, qəti şəkildə bildirirəm ki, N.Yaqublunun – “Bu sətirlərin müəllifi də daxil olmaqla, tədqiqatçılar belə hücumlara sanballı cavablar verdilər” – fikri ağappaq yalandan başqa bir şey deyil. Əvvəla, kiməsə “hücumdan” yox, faktın, tarixi həqiqətin dəqiqləşdirilməsindən, acınacaqlı səhvin aradan qaldırılmasından söhbət gedir. İkincisi isə, “o sətirlərin müəllifi” də daxil olmaqla, heç bir tədqiqatçı argumentli cavab verməyib – nə “sanballı”, nə də elə-belə.

Bütün bunlar kommunist təbliğatının və ideologiyasının 80 illik təcrübəsindən tanış olan metodlardır. Təəssüf ki, N.Yaqublunun “bolşevizmi” bununla bitmir. Mədəniyyət xadimlərinə, sənət adamlarına doğma-yad, yoldaş-“çığırdaş”, partiyalı-bitərəf kimi gülünc (bəlkə də, ağlamalı) bolşevik – proletkultçu meyarları ilə yanaşmaqda davam edir.

N.Yaqublunun anlamında Ə.Cavad “musavatçı şair” cərcivəsinə pərçimlənir. Halbuki bütün dünyanın çoxdan anladığı, dərk etdiyi bir həqiqət var: həqiqi sənət, böyük ədəbiyyat heç bir siyasi təşkilatın ideologiya hüdudlarına sığa bilməz. Mədəniyyət milli ruhun, milli düşüncənin, milli idealın ifadəçisi və daşıyıcısı kimi hər hansı partiya məramından ölçüyəgəlməz dərəcədə geniş anlayışdır.

100 ildən, 300, 500 ildən sonra XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatını oxuyanlar Sabirin, Mirzə Cəlilin, Üzeyir bəyin, H.Cavidin, C.Cabbarlının, S.Vurğunun, A.İldırımın, M.Müşfiqin, R.Rzanın, eləcə də Əhməd Cavadın hansısa partiyanın üzvü olub-olmaması ilə maraqlanmayacaqlar.

Və müasirlərinin onların partiya mənsubluğu ilə bu cür “dərindən” maraqlandıqlarını biləndə bizə güləcək, Kefli İskəndərə rəhmət oxuyacaqlar.

“Xalq qəzeti”, 19.11.2000

HİMNİN MÜƏLLİFİ ƏHMƏD CAVAD DEYİL?

Ədəbi mühitimizdə yayılan xəbər, söz-söhbət “Yeddinci qat”a da gəlib çatdı: Dövlət Himnimizin sözləri Əhməd Cavadın deyil. Sual doğuran bu xəbəri yayan mənbələrdən birini nişan veririk: İlham Abbasovun “Himnimizin müəllifi kimdir?” məqaləsi. (“Xalq qəzeti, 28 iyul 1999-cu il). Məqalənin müəllifi ilə redaksiyamızda görüşüb hamını maraqlandıran suallardan bir neçəsiylə ona müraciət edirik:

– *İlham müəllim, razulaşın ki, gözlənilməz xəbərdir – necə yəni, himnin sözləri başqasınınındır?*

– Bu, olan şeydir. Birinin yazısı başqasının adına çap olunur. Sonra hər kəs haqqını alır da, almır da. Amma bu, təkcə şeir deyil, himnimizdir. Himnimizin sözlərinin kimə mənsub olmasını dəqiqləşdirmək vacibdir. Əhməd Cavadın ruhu da sakit olar. Başqasının şeirini onun adına çıxmaqla nə ölməz şairimiz, nə də biz heç nə udmuruq. Sadəcə olaraq, sabah kiməsə qınaq yeri ola bilərik. Yanlışığa

görə heç kimi günahlandırmaq olmaz. O vaxt meydan hərəkatında oxunub, sevilib, sonra da rəsmən qəbul edilib.

– *Bəs o vaxt mətnin Əhməd Cavadə mənsub olduğunu kimi deyib, kim təsdiqləyib?*

– Biri deyir, Rəfiq Zəkadan eşidib. “Türk marşları” kitabına əsaslanıb. Kitabı tapdıq. Düzdür, orada mətn var, amma müəllifin adı yoxdur. Əhməd Cavadın əvvəlki kitablarında da bu şeir yoxdur, bircə sonuncu kitabına salınıb. Tərtibçi Əli Saləddin də deyir, meydanda eşitmişəm.

– *Maraqlıdır, “şeyrin müəllifi Əhməd Cavaddır” – fikrini ilk dəfə kim deyib ki, şübhələnməyə əl yeri qalmayıb?*

– Əli müəllim deyir, Vaqif Səmədoğludan eşitmişəm. Əhməd Cavadın araşdırıcıları heç bir fakt söyləyə bilmirlər. Oğlundan da soruşdum. O da deyir ki, ilk dəfə meydanda eşidib.

Himni meydana ilk dəfə ifa edən uşağın ailəsi deyir ki, mətni bizə Məhəmməd Kəngərli vermişdi. Bir sözlə, əldə heç bir əsas yoxdur.

– *Himnimizin sözlərinin Əhməd Cavadın olmasını heç nə təsdiqləmir. Sözlərin C.Cəbrayılbəyliyə mənsub olmasını təsdiqləyən fakt da azdır. Üstəlik Cəmo bəyin ədəbiyyat tariximizdəki yeri və xidmətləri bir az fərqlidir. Onun himnimizin sözlərini yazması necə olub axı?*

– Filologiya elmləri namizədi Aybəniz Əliyeva oxuculara maraqlı bir fakt təqdim edir. 1919-cu ildə Bakıda hökumət mətbəəsində çapdan çıxmış, EA-nın kitabxanasında saxlanılan “Milli nəğmələr” kitabında Dövlət Him-

nimizin mətni "Vətən marşı" adı ilə, Cəmo bəy imzasıyla dərc edilib. ("Respublika" qəzeti, 4 fevral, 1999-cu il) Əgər sözlərin Əhməd Cavad mənsub olmasını təsdiqləyən faktımız yoxdursa, onda, hər halda, Cəmo bəyin müəlliflik haqqı daha çoxdur. Cəmo bəyin qızları da təsdiqləyir ki, atalarının arxivində şeirin əlyazmasını görüblər. Sonra isə atalarının bütün yazılarını arxivə veriblər.

– *Hansı arxivə?*

– Deməklərinə görə, Əlyazmaları Dövlət arxivinə, bir də Təhsil-Maarif arxivinə veriblər. İndi həmin şeirin əlyazması, əgər qalıbsa, bu iki arxivdən birində olmalıdır.

– *Deməli, Əhməd Cavadın ailəsi bu faktı bilməsə də, Cəmo bəyin qızları təsdiqləyir ki, şeir atalarınındır. Çox yaxşı, elə isə bəyəm, arxivlərdən bu sənədi tapmaq və əsl həqiqəti ortaya çıxarmaq bu qədərmi müşküldür?*

– Bizim arxivlərimiz, fondlarımız elə vəziyyətdədir ki... Bir də əlyazmaların arxivə verilməsi çox-çox əvvəl olub, neçə illər qabaq. İndiyəcən də kimsə maraqlanmayıb.

– *ADR-in himni üçün nəzərdə tutulan marş başqadır – "Azərbaycan Milli Marşı". Marşın sözləri və musiqisi Üzeyir bəyindir. "Azərbaycan marşı"nın da musiqisi Üzeyir bəyindir. Sözləri də onun ola bilərmə?*

– Üzeyir bəyin ev muzeyində birinci marşın əlyazması var. İkinci marşın sözlərinin Üzeyir bəyə aid olmasını təsdiqləyən faktımız yoxdur. Hərçənd ki, belə bir fikir də var.

– *O boyda Ədəbiyyat İnstitutu, neçə-neçə adlı-sanlı filoloqlarımız, ədəbiyətşünaslarımız, seçilən ədəbiyyat*

xadimlərimiz, Yazıçılar Birliyi olduğu halda, sübutsuz, əsassız, dəlilsiz himnin sözlərinin Əhməd Cavad məxsus olduğunu rəsmiləşdirmək bir ayıb, bu gün durub dəyişmək... Sizin məqalənizə bir reaksiya, münasibət, etiraz edən varmı?

– Tək-tək soruşan, nəyisə dəqiq bilmək istəyənlər var, amma... Düzü, bu gün himnimizə elə öyrəşmişik, elə sevirik, müəllifləri də həmçinin. Amma haqq öz yerini almalıdır, gec-tez. Cəmo bəy Cəbrayılbəylinin müəlliflik haqqı bərpa olunmalıdır.

Bu məsələ ilə bağlı çoxları Vaqif

Səmədoğlunun adını çəkir.

Şairlə əlaqə saxladıq.

– *Vaqif bəy, deyirlər, meydanda himnimizin sözlərini ilk dəfə siz deyibsiz.*

– *Bəli.*

– *Müəllifin də Əhməd Cavad olduğunu siz demisiniz?*

– *Bəli. Məndə zərrəcə şübhə yoxdur ki, o şeiri Əhməd Cavad yazıb. Himnimiz ilk dəfə 1989-cu ildə Şərurda səslənib. Bərpasıyla mən məşğul idim, bəstəkar Aydın Əzimovla birgə. Olmazın çətinliklərimiz var idi, amma öhdəsindən gəldik.*

– *Vaqif bəy, o şeiri Əhməd Cavadın yazmasını hardan bilirsiniz? Faktı təsdiqləyən bir sənəd, ya bir mənbə söyləyə bilərsiniz?*

– Türkiyədə çap olunan hansısa kitabda görmüşəm Əhməd Cavadın adını. Tədqiqatçı Əli Saləddin təsdiqləyər ki...

– **O, sizdən eşitdiyini deyir.**

– *Mən şairəm. Bu, mənim, sizin – jurnalistlərin işi deyil. Biz o vaxt tarixin tələbi ilə himnimizi özümüzdə qaytardıq. Kim yazıb, faktlar nə deyir – hər halda azərbaycanlıdır – qoy, tədqiqatçılar üzə çıxarsın. Bundan nə mən, nə başqası, nə Əhməd Cavadın ruhu, elə bilirəm, inciməz.*

Bu gün artıq çoxumuzu düşündürən suallara haracan aydınlıq gətirə bildik? Olsa-olsa bildiklərimizə bəzi əlavələr etdik, sualları təzələdik, cavabları isə, hələ ki, dəqiqləşdirə bilmirik. Hamı son sözü gözləyir. Araşdırıcıların fikirləri haçalanacaq, müzakirələr başlanacaq...

Təbiidir. Düzəliş də, yanlışlığa görə hətta üzr də təbiidir. Qərribə olanı, bilirsiz nədir, möhtərəm ölkə əhli?

Himn qəbul olunur. Rəsmən təsdiqlənir. Üstündən illər keçir və məlum olur ki, demə, əsassız-filansız ölməz şairimizin adı hallandırılır.

İlk söz deyiləndə heç yada da düşməyən araşdırıcılar, ədəbiyyatşünaslar son söz üçün bu gün tələblə meydana çağırılır.

Belə-belə işlər. Dinin, dillənin, görək nə deyirsiniz, ay bizim ədəbiyyatçılarımız, araşdırıcılarımız!?

Laura

CƏBRAYILLI

“Şans”, 31.07. 1999

TÜRKİYƏDƏ ƏHMƏD CAVADIN MÜƏLLİFLİYİNİ TƏSDİQ EDƏN MƏNBƏ YOXDUR

İlham Abbasovun fikrinə görə, himnin müəllifinin Cəmo Cəbrayılbağlı olması şəksizdir.

İki il əvvəl himnin Əhməd Cavada məxsus olmadığını deyib mətbuatda ilk çıxış edənlərdən biri “Xalq qəzeti”nin əməkdaşı, filoloq-publisist İlham Abbasov əməkdaşlarımızla söhbətində bildirib ki, əks mövqe tərəfdarlarımızın fikirlərini “əsassız” hesab edir. Onun bildirdiyinə görə, Ə.Cavadın ADR himnini yazması barədə heç bir tutarlı argument yoxdur.

“Himn haqqında danışanda əvvəlcə gərək bir faktı əsas kimi qəbul edəsən. İndiki himnimiz ADR-in rəsmi himni olmayıb. O dövrdə Üzeyir Hacıbəyovun bəstələdiyi tamam ayrı bir marş Demokratik Cümhuriyyətin himni kimi qəbul edilmək üçün hazırlanmış. İndi himn kimi qəbul etdiyimiz marşı isə Ü.Hacıbəyov Bakıdakı hərbi məktəbin kursantları üçün yazmışdı. Bu iki marşın həm sözləri, həm də notları Türkiyədə dərc olunmuş “Türk marş-

ları” kitabında verilib. İndiki himn “Azərbaycan marşı”, o vaxt himn kimi qəbul edilməsi gözlənilən əsər isə “Azərbaycan Milli Marşı” adlanır. Sadəcə, həmin kitabda sözlərin müəllifi göstərilməyib. Ancaq məlumdur ki, ikincinin sözlərinin Ü.Hacıbəyov özü yazıb (əlyazma onun ev muzeyindədir), birincinin isə müəllifliyi “dolaşığa” düşüb. Yəni 1992-ci ildə Dövlət Himni üzrə komisiya yaradılarkən 1920-ci ildə təsdiqlənmiş marş yox, hərbi müdavimlər üçün yazılan marş imzalanmaq üçün Ali Sovetin o vaxtkı sədri İsa Qəmbərə təqdim olunub. Təbii ki, o dövrdə böyük gərginlik vardı və bunu komissiya üzvlərinin qəbahəti kimi yozmaq da düzgün olmazdı, tam qənaətedici tədqiqat aparmaq, bütün materialları əhatə etmək xeyli çətin idi.”

İ.Abbasov mərhum şair Rəfiq Zəkənin istinad elədiyi “Türkiyə mənbələri”nin məhz elə “Türk marşları” kitabı olduğunu, orada isə Əhməd Cavadın müəllifliyi barədə heç bir qeyd olmadığını söyləyir. Onun sözlərinə görə, başqa “Türkiyə mənbəsi” ortaya çıxarılmayıb. İ.Abbasov Ə.Cavadın oğlu Yılmaz Axundzadəyə də belə bir mənbənin məlum olmadığı qənaətindədir. Eləcə də hesab edir ki, himnlə bağlı “525-ci qəzet”in ötən sayında fikirlərini bildirən Müsavat Partiyasının divan üzvü Nəsiman Yaqublu və şair Taleh Həmid indi himn qəbul edilən şeirin hansısa bir kitabda altında Ə.Cavad imzası qoyulmasını deyə bilməzlər.

“Mən o vaxt araşdırmalara başlayanda N.Yaqublu-dan soruşdum ki, sizdə belə arqument varmı? Heç bir arqument ortaya qoyulmadı. N.Yaqublu sizin qəzetdə mənim

barəmdə bir sıra xoşagəlməz fikirlər söyləyib. Bunların hamısına “yalan” deməklə kifayətlənirəm. O, özünü tədqiqatçı hesab edir. Ancaq bir kitabında yazır ki, Ə.Cavadın qızının əzbər bildiyi bayatılar içində himnin bir neçə bəndi vardı. Orta məktəb şagirdi də belə söz deməz. Axı “Ey qəhrəman övladın, şanlı Vətəni” mısrası neçə “bayatı içində” ola bilər? T.Həmid deyir ki, C.Ə.M.Q. – Cavad Əhməd Məmmədəli oğlunun gizli şərtlərlə keçirilən himn müsabiqəsinə təqdim etdiyi şifrələnmiş imzadır. Bu, mənə çox gülməli görünür. Onların dediyindən belə çıxır ki, Ə.Cavad az qala R.Zorge kimi usta bir konspirasiyaçı olub. Bu fikir qeyri-ciddi və qeyri-səmimi təxəyyül məhsulundan başqa bir şey deyil.”

Tədqiqatçı bu fikirdədir ki, hazırkı himnin mətninin Cəmo Cəbrayılbəyli tərəfindən yazılması şeksizdir.

“Deyirlər ki, əgər C.Cəbrayılbəyli himni yazsaydı, NKVD onu 1965-ci ilə qədər rahat yaşamağa qoymazdı.

Əvvəldə qeyd etdiyim kimi, indiki himn o vaxt himn kimi qəbul edilməli olan əsər deyil. Buna görə də C.Cəbrayılbəyliyə ittiham irəli sürə bilməzdilər. Daha sonra belə fikir səslənir ki, niyə C.Cəbrayılbəyli heç yerdə yazmayıb ki, belə bir əsəri olub. Bu adam Stalin repressiyaları dövründə yaşayıb. Durub yazacaqdı ki, Ü.Hacıbəyov mənim bir şeirimə musiqi bəstələyib. Soruşacaqdılar, hansı şeirə? Məlum olacaqdı ki, “üçrəngli bayrağın” tərənnüm edildiyi şeirə... Həqiqət bundan ibarətdir ki, C.Cəbrayılbəyli “Vətən marşı”nı yazdıqdan sonra bu şeir 1919-cu ildə “Milli nəğmələr” kitabında dərc olunub. Ü.Hacıbəyov da hərbi

məktəb müdavimləri üçün bu şeirə marş yazıb. C.Cəbrayılbəyli uşaq şeirləri ilə tanınan şair olub. Bu marş da kursantlar üçün yazılıb. O dövrdə Bakıda mövcud olan hərbi məktəbdən söhbət gedir.”

İ.Abbasov himnlə bağlı araşdırmalar aparan tədqiqatçıların arxasında yeni himn yazmaq istəyən şairlərin durması fikrini düzgün saymır. O, ümumiyyətlə himnin dəyişdirilməsinin qəti əleyhinə olduğunu söyləyir.

“Doğrudur, bu himn o dövrdə himn kimi qəbul edilməli olan mətn deyil. Ancaq yanlış da bir naxışdır. Bu şeir yüz minlərlə uşağın beyninə həkk olunub, ana südü kimi canlarına hopub. Himnin dəyişdirilməsi söhbətini salıb bu sahədəki araşdırmaları başqa səmtə yönəltmək istəyənlər düz iş görmürlər. Bu provakasiyadır. Azərbaycanın min illik poeziyasında vətən haqqında yüzlərlə şeir var. Ancaq onlardan yalnız ikisi xalqın dilinin əzbəri olub: Səməd Vurğunun “Azərbaycan” və Abbas Səhətin “Vətən” şeirləri. Sonradan buna hazırkı himn də əlavə olunub. Vətən haqda şeir deyəndə bunların üçü yada düşür. Bəxtiyar Vahabzadənin, Zəlimxan Yaqubun və ya digər şairlərin şeirləri yox. Deməli, sən vətən haqqında xalqın yaddaşına hopan şeir yazmısan. Kim zəmanət verir ki, yeni himn üçün müsabiqə elan olunsa, yazacaqsan?”

Rövşən ƏHƏDOĞLU
“525-ci qəzet”, 15.03.2001

HİMNİMİZİN MÜƏLLİFİ İLƏ BAĞLI HƏQİQƏT GEC-TEZ ÖZ YERİNİ TUTACAQ

*Tənqidçi İlham Abbasovla şair Sabir Sarvanın
“Duel”i*

SABİR SARVAN: İlham, sən məni “Duel”ə çağıranda “Ulduz”da bizdən əvvəl çap olunmuş söhbətlərə bir də nəzər yetirdim. Və gördüm ki, demək istədiyim çox fikirlər artıq deyilib. Xüsusilə Cavanşir Yusifli, Yaşar, Əhməd Oğuz bir çox məqamlarda ürəyimdən xəbər veriblər. Təkrarçılıq olmasın deyə, Əjdər Olun variantını seçdim. Yəni istəyirəm ki, mən daha çox “danışdıran” tərəf olum...

İLHAM ABBASOV: Mən danışmaqdan qorxmuram, ancaq onda gərək rubrikanın adını dəyişib “duel” əvəzinə “güllələnmə” qoyalar.

SABİR SARVAN: Yox, “güllələnmə” də olmayacaq, mən hər “atəş”dən sonra sənə “son söz” demək şansı verəcəyəm.

İLHAM ABBASOV: Elə isə, de gəlsin...

SABİR SARVAN: Birinci olaraq bu suala cavab verməyini istəyirəm: “Hər yazıçı nəslini o nəslin tənqidçiləri daha yaxşı başa düşür və qiymətləndirirlər” – fikrinə münasibətin necədir?

İLHAM ABBASOV: Yaxşıdır. O mənada ki, bu fikirdə ədəbiyyatın anlaşılıb qiymətləndirilməsi üçün zəruri olan şərtlərdən biri öz ifadəsini tapıb. Eyni nəslə mənsub olan, eyni dövrün yetirdiyi insanlar adətən sənətdə də, sənətdən kənar da bir-birini daha yaxşı başa düşürlər. Onların dünyagörüşləri arasında bir yaxınlıq, zövqləri arasında bir doğmalılıq olur. Tənqidçi də, təbii ki, daha yaxşı duyduğu, daha yaxşı anladığı əsər haqqında daha səmimi, daha səviyyəli söz deyə bilər. Ancaq bu fikri mütləqləşdirmək də doğru olmazdı. Dediym yaxınlıq, doğmalılıq ayrı-ayrı nəsillərə məxsus yazıçı və tənqidçi arasında da yarana bilər və bu halda onlar bir-birini eyni nəslə mənsub olanlardan da yaxşı başa düşə bilərlər. Ədəbiyyatın tarixi və praktikasını hər iki hala aid nümunələrlə zəngindir.

Tənqidi nəinki öz nəslinə, hətta öz dövrünə aid ədəbiyyatı araşdırmaqla məhdudlaşdırmaq olmaz. Bu, bizim ədəbi düşüncəmizdə möhkəm yer tutan yanlışlıqlardan biridir.

SABİR SARVAN: Məgər tənqidin vəzifəsi müasir ədəbiyyatı araşdırmaq deyil?

İLHAM ABBASOV: Dediym kimi, bu, yanlış bir münasibətdir. Ədəbiyyatşünaslığın bölmələri – ədəbiyyat tarixi, ədəbiyyat nəzəriyyəsi və ədəbi tənqid bir-birindən

nələri öyrənmələri ilə deyil, həmin predmeti hansı mövqedən, hansı üsullarla öyrənmələri ilə fərqlənirlər. Eyni bir ədəbi hadisəni onların hər üçü öyrənir – hərəsi öz mövqeyindən, öz üsulları ilə. Və burada həmin ədəbiyyat faktının hansı dövrə aid olması həlledici amil deyil. Məsələn, Füzuli yaradıcılığını Həmid Araslı və Əlyar Səfərli ədəbiyyat tarixi mövqeyindən, Mir Cəlal və Əkrəm Cəfər ədəbiyyat nəzəriyyəsi mövqeyindən, Məmməd Cəfər (“Füzuli sevir”, “Füzuli düşünür” məqalələri) və Asif Əfəndiyev (“Məcnunluq” məqaləsi) isə ədəbi tənqid mövqeyindən araşdıraraq qiymətləndirmişlər.

Eyni prinsip müasir ədəbiyyatın öyrənilməsinə də aiddir. Məsələn, müasir ədəbiyyatşünaslığımızın görkəmli nümayəndəsi akademik Bəkir Nəbiyevin çağdaş ədəbiyyat haqqında yazdıqları daha çox ədəbi tənqid yox, ədəbiyyat tarixi nümunəsidir, yəni müasir əsərlərin ədəbiyyat tarixi mövqeyindən tədqiq olunmasıdır. Çox zaman unudulur ki, ictimai tarixdə olduğu kimi, ədəbiyyatda da “ən yeni tarix” mərhələsi var.

Ədəbi prosesdə ədəbi tənqidin yeri və rolu barədəki mülahizələrdə başqa bir yanlışlıq da var: Çox zaman ədəbiyyat mövzusunda yazılmış publisistika ilə ədəbi tənqid qarışdırılır, daha doğrusu, səhv salınır.

SABİR SARVAN: Sağ ol ki, müəllimlik şəkərindən əl çəkməyib, dərs vermək fürsətini əldən qaçırmırsan. Elə isə istəyirəm, daha konkret bir məsələ barədə söhbət salam. Yazıçıların son qurultayında himnimizin

mətninin müəllifi kimdir? – sualına hələ dəqiq cavab verilmədiyi barədə bir-iki kəlmə söz dedim, dövlətin bu məsələdə mövqe nümayiş etdirməyinin vacibliyini bildirdim. Onu da deyim ki, himnin müəllifliyinə haqqı çatan adam kimi mən daha çox Cəmo Cəbrayılbəylinin tərəfindəyəm. Çıxışım zamanı professor Rəfael Hüseynovun yerdən başını bulamaqla mənimlə razılaşmadığını bildirməsi indi də gözlərimin önündədir. İlham, məni bu qənaətə gətirən sənin yazıların və söhbətlərin olub. İndi istəyirəm, imkan var ikən, məni inandırdığın kimi, Rəfael Hüseynovu (və bu fikri qəbul etməyən başqalarını) da inandırasan.

İLHAM ABBASOV: Elə bir mövzuya toxunursan ki, bu barədə qısa danışmaq mümkün olmayacaq. Bu gün bizim Dövlət Himni kimi qəbul etdiyimiz Üzeyir Hacıbəyovun “Azərbaycan marşı”nın sözlərinin Cəmo Cəbrayılbəyliyə məxsus olmasını Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyəti tarixinin cəfakeş araşdırıcısı, mərhum Möhsün Əliyev hələ bu əsər himn kimi təsdiq olunmazdan iki il əvvəl – “Ədəbiyyat qəzeti”nin 20 aprel 1990-cı il nömrəsində yazmışdı.

Ondan da əvvəl – 14 iyul 1989-cu ildə bəstəkar Sərdar Fərəcov “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində Ü.Hacıbəyovun 1919-cu ildə bəstələdiyi, sovet dövründə nəşr və ifa olunmamış iki marşı haqqında ilk dəfə məlumat vermişdi. Təxminən eyni vaxtda “Ulduz” jurnalında bu barədə mərhum şair Rafiq Zəka da yazmışdı. Bu marşlardan

biri “Azərbaycan Milli Marşı” idi ki, adından da göründüyü kimi, ADR-in Dövlət Himni kimi nəzərdə tutulmuşdu. İkinci əsər – “Azərbaycan marşı” isə hərbi məktəb müdavimlərinin sırada oxumaları üçün yazılmışdı. (Bugünkü himnimizin sözlərindən də bu aydın görünür.)

Sərdar Fərəcov hər iki marşın sözlərinin də Üzeyir bəyə məxsus olduğunu yazırdı. “Kommunist” qəzetinin 20 yanvar 1991-ci il nömrəsində bəstəkar Aydın Əzimov hər iki mətnin Əhməd Cavada məxsus olduğunu “təxminən güman etmək olar” qənaətini söylədi. Ancaq bu fərziyyə tezliklə təkzib olundu. “Mədəniyyət” qəzetinin 7 mart 1991-ci il nömrəsində Sərdar Fərəcov Ü.Hacıbəyovun ev muzeyində saxlanan əlyazmasına əsasən “Azərbaycan Milli Marşı”nın sözlərinin də bəstəkarın özünə məxsus olduğunu sübut etdi.

SABİR SARVAN: Bəs necə oldu ki, hərbi məktəb müdavimləri üçün yazılmış marş Dövlət Himninə çevrildi?

İLHAM ABBASOV: 1990-91-ci illərdə milli-azadlıq hərəkatı ilə bağlı müxtəlif toplantılarda Azərbaycanın üçrəngli milli bayrağı qaldırılmaqla yanaşı, ADR-in “himni”də ifa olunmağa başlayır. Ancaq qərribə və anlaşılmaz olan budur ki, “himn” adına Ü.Hacıbəyovun “Azərbaycan Milli Marşı” yox, “Azərbaycan marşı” oxunur. Bu gün həmin yanlışlığın kökünü, səbəbini müəyyənləşdirmək qeyri-mümkündür. Elə həmin dövrdən də başqa bir yanlışlığa yol verilməyə – “himnin” (əslində, “Azərbaycan mar-

şı”nın) mətninin müəllifi olaraq Əhməd Cavadın adı şübhə doğurmayan bir həqiqət kimi çəkilməyə başlayır.

Nəhayət, 27 may 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən İsa Qəmbərin imzaladığı qanunla həmin marş Dövlət Himni kimi rəsmiləşdirilir: “Musiqisi Üzeyir Hacıbəyovun, mətni Əhməd Cavadın olan “Azərbaycan marşı” Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni kimi təsdiq edilsin.”

Bununla da iki tarixi yanlışlıq rəsmi “status” qazanır: birincisi, Dövlət Himni kimi bu məqsədlə yazılmış “Azərbaycan Milli Marşı” yox, başqa əsər təsdiq edilir; ikincisi, fikir müxtəlifliyinə baxmayaraq, heç bir ciddi arqument göstərilmədən mətnin müəllifi kimi Əhməd Cavadın adı rəsmiləşdirilir.

Bundan ötən yeddi il ərzində problemlə bağlı heç bir təzə söz-söhbət ortaya çıxmır. Əhməd Cavadın müəllifliyi rəsmi dövlət sənədlərindən tutmuş məktəb dərslərinə qədər hər yerdə təsbit olunur.

SABİR SARVAN: Bəs bir neçə il bundan əvvəl həmin problemlə bağlı diskussiyaların meydana çıxması nə ilə bağlı idi?

İLHAM ABBASOV: 1999-cu ilin 4 fevralından sonra bu məsələ yenidən gündəliyə qayıtdı. Həmin gün “Respublika” qəzetində AMEA Ədəbiyyat İnstitutunun əməkdaşı, filologiya elmləri namizədi Aybəniz Əliyevanın “Cəmo bəy kimdir?” adlı məqaləsi dərc olundu. Məqalədə oxuculara sensasiyalı bir fakt təqdim olunurdu: 1919-cu

ildə Bakıda, hökumət mətbəəsində çap olunmuş “Milli nəğmələr” kitabında Dövlət Himnimizin mətni “Vətən marşı” adı ilə, Cəmo bəy imzasıyla dərc edilib.

Bundan sonra mən də həmin məsələ ilə bağlı araşdırmalar apardım və “Xalq qəzeti”nin 18 iyul 1999-cu il tarixli nömrəsində “Himnimizin müəllifi kimdir? adlı məqalə ilə çıxış etdim. Həmin yazıda Cəmo Cəbrayılbəylinin müəllifliyi müxtəlif xarakterli arqument və məntiqi dillərdə təsdiq olunurdu. Bundan sonra problem ictimai rəydə və KİV-də geniş müzakirələrə səbəb oldu. Müxtəlif mətbuat orqanlarında bu məsələyə dair 60-dan çox yazı dərc olundu, telekanallarda bu barədə verilişlər hazırlandı, müzakirə parlament tribunasına qədər gedib çıxdı. Həmin mübahisələrin məğzini burada təkrar etsəm, “Ulduz” jurnalının ümumi həcmi qədər yazı alınar, ancaq səmimi deyirəm, Əhməd Cavadın müəllifliyi fikrini müdafiə edənlər bir dənə də tutarlı arqument irəli sürə bilmədilər. Bəzi fikirlər isə, sadəcə olaraq, gülünc səslənirdi. Əsas odur ki, bu əsər himn kimi təsdiq olunana qədər heç zaman heç yerdə Əhməd Cavadın adına çap olunmayıb, heç zaman heç kim (nə dostları, nə düşmənləri) Əhməd Cavadın müəllifliyini fakt kimi təsdiq edən fikir söyləməyib.

Əhməd Cavadın müəllifliyi ideyasını müdafiə edənlər, əsasən, müxtəlif xarakterli subyektiv mövqələrdən çıxış edirdilər. Mən onların mövqeyini təkzib edən əks arqumentlərimi indi burada söyləmək istəmirəm. Güman edi-

rəm ki, onlar gələcəkdə hələ lazım olacaq. Mübahisələrin gedişində eşitdiyim “arqumentlərdən” təkə birini – milli xarakterimizin “incəliklərini” ifadə edən bir detallı xatırlatmaq istəyirəm. Bir ziyalı tanışım məndən soruşdu:

- Əhməd Cavad Gəncə tərəfdən deyil?
- Elədir.
- Sən də Gəncəbasardansan, eləmi?
- Bəli.
- Bəs Cəmo bəy haralıdır?
- Şamaxılıdır.
- Bəs sənə nə düşüb ki, öz yerini qoyub, şirvanlını

müdafiə edirsən.

SABİR SARVAN: Bəs sən nə dedin?

İLHAM ABBASOV: Nə deyəsidiydim ki?! Məncə, diplomatlar demiş, əlavə şərhə ehtiyac yoxdur. ..

SABİR SARVAN: Bəs bu cür ciddi bir poblema rəsmi dairələrin reaksiyası necə oldu?

İLHAM ABBASOV: Təbii ki, bu qədər geniş polemika doğuran bir məsələ diqqətdən kənar qala bilməzdi. Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi şurasının 1 fevral 2000-ci ildə mərhum professor Yaşar Qarayevin sədrliyi ilə keçən iclası məsələni müzakirə etdi, mətnin Əhməd Cavada mənsub olmaması barədə ümumi rəyə gəldi və problemin ciddiliyini nəzərə alaraq daha nüfuzlu rəy söyləmək üçün xüsusi komissiya yaratmağı qərara aldı. **Həmin komissiyanın akademik**

Bəkir Nəbiyevin sədrliyi ilə 1 mart 2000-ci ildə keçirilən iclası himnin mətninin Əhməd Cavada məxsus olmaması barədə birmənalı şəkildə qərar verdi. Yalnız “Cəmo bəy” imzasının həmin dövrün başqa bir görkəmli ziyalısı Cəmo Hacınskiyə mənsub ola bilməsi haqqında irəli sürülən ehtimal Cəmo Cəbrayılbəylinin müəllifliyinin təsdiq olunmasını təxirə saldı.

Bundan sonra mən ictimai rəylə manipulyasiyanın klassik bir nümunəsini müşahidə etdim. Qısa bir zamanda məsələnin mahiyyəti dəyişdirilərək KİV-də “himni dəyişmək” ideyası müzakirəyə çıxarıldı. Kimi mətnin zəifliyindən, kimi musiqinin janr etibarilə himnə uyğun gəlmədiyindən danışır, kimi yeni himn yazmaq zərurətindən bəhs edir, kimi də himni guya bu məsələni qaldıranlardan “qoruyaraq” “ona toxunmaq olmaz” fikrini müdafiə edirdi. Halbuki mən himnin dəyişdirilməsi fikrinin tam əleyhinə idim və bu barədə hamıdan əvvəl, elə birinci məqalədə yazmışdım: “Dəyişiklik tələb etmək lüzumsuz və mənasız olardı. İndiki Dövlət Himnimiz xalq tərəfindən qəlbən də, şüurla da birmənalı şəkildə qəbul edilib, sevilib. Himni hamı, xüsusən gənclər və uşaqlar əzbər bilir, oxuyur. Sanki bu vətənpərvərlik nəğməsi on illər boyu dillər əzbəri olub. Üçrəngli bayrağımız kimi himn də müstəqil Azərbaycanımızın dövlət atributu olaraq həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq aləmdə tanınıb, qəbul edilib.”

Söhbət yalnız mətnin müəllifi ilə bağlı acınacaqlı səhvin düzəldilməsindən, Cəmo Cəbrylbəylinin halal haqqının bərpa edilməsindən gedirdi.

KİV-də təxminən bir ay aparılan məqsədyönlü “oyun”dan sonra 2000-ci il martın 23-də bir nəfər müxbir təyyarə meydanında mərhum prezident Heydər Əliyevə – Himnimizi dəyişmək istəyirlər, Sizin buna münasibətiniz necədir? – deyən sual verdi. Bununla da çox nadir hallarda aldanan Heydər Əliyevi bu məsələdə aldatdılar və o – Bizim himnimiz hamınınkından yaxşıdır, ona toxunmaq olmaz! – cavabını verdi. Beləliklə də, məsələnin rəsmi həllinə gedən yol qapandı. (Ümid edirəm ki, müvəqqəti olaraq...)

Bir il sonra – 2001-ci ilin martında “525-ci qəzet” himn mövzusunda polemikanı yenidən canlandırmağa cəhd etsə də, rəsmi reaksiya olmadı...

Ancaq bu məsələ o qədər aydın, o qədər aşkar bir həqiqətdir ki, haqqın gec-tez öz yerini tutacağına mən şübhə etmirəm. Atalar yaxşı deyib – “Haqq nazilər, üzülməz!”

Bu, həm də bizim ədəbiyyat tariximiz üçün mühüm bir məsələdir.

SABİR SARVAN: Yaxşı, bəs inanmayanlara sözün nədir?

İLHAM ABBASOV: Məgər əlavə sözə ehtiyac qalır? Bakılıların bir yaxşı məsələ var: deyir, necəsən, qanmayım, atan yansın?! Bu sözü, adətən, qanıb özünü qanmazlığa qoyanlar üçün deyirlər...

SABİR SARVAN: İki itə para sümük atdılar, Alabaşda, qarabaşda nə günah?! Rəhmətlik Məmməd Arazın bu misraları nə zaman və niyə yazdığı mənim yaxşı yadımdadır. O vaxt dövlət mükafatını ona yox, başqa şairlərə vermişdilər. Və Məmməd Araz da çox müdrik bir mövqe tutmuşdu. Amma hətta bu mövqeyin özü də ona dəlalət etmir ki, Məmməd Araz o mükafatı istəmirdi. Ümumiyyətlə, sənin dövlətin yaradıcı insanlara mükafat verməsinə münasibətini bilmək istədim.

İLHAM ABBASOV: Tarix boyu həmişə, hər yerdə belə olub. Hər bir vətəndaş kimi yaradıcı insanın da öz xidmətləri müqabilində dövlətdən nəsə ummasına normal baxmaq lazımdır. Bir şərtlə ki, dövlətin hər bir xalqın öz tarixi inkişafında qazandığı, nail olduğu ən yüksək dəyərlərdən biri olduğu fikrini qəbul edəsən. Dövlətin (hökmdarın) xarakteri sənətə münasibətə həmişə təsir göstərmişdir. Nizami Azərbaycanın o zamankı hər iki dövlətinin hökmdarının şəninə əsər yazmışdı. Şirvan şahı Axsitanla da münasibəti tarixə bəllidir, Atabəylər hökmdarı Qızıl Arslanla da.

Səməd Qaraçöpün sözü olmasın, sənətkarın hakimiyyətlə münasibətinin iki başı var: biri çörək ağacıdır, biri dar ağacı. Sənətkar üçün ən yaxşısı orta mövqeyi saxlamağı bacarmaqdır. Məncə, bu məsələdə ən müdrik fikri Səlcuq sultanları Alp Arslan və Məlik şahın vəziri olmuş böyük siyasətçi Xacə Nizamülmülk deyib: “Hökm-

darların ən yaxşısı şairlərlə dost olandır, şairlərin ən pisi hökmdarlarla dost olandır.”

SABİR SARVAN: İcazə ver, bu yerdə sənin fikrinlə razılaşmayım. Axı sənətkar dövlətdən nəsə umduğu kimi, ona mükafat verən dövlət də sənətkardan nəsə umur. Hər bir mükafatın, eləcə də bizim bir çox gənc yazıçıların şirin bir xəyal kimi ürəklərindən keçirdikləri Nobel mükafatının da arxasında hansısa bir siyasət dayanır.

İLHAM ABBASOV: Əlbəttə, elədir. Ona görə də mən deyirəm ki, mükafatı verən dövlətin (hökmdarın) xarakterindən çox şey aslıdır. Şirvanşah Mənuçöhr öz sarayının məlik üş-şüərası Əbül-Üla Gəncəvini yalnız onun şəninə mədhiyyə yazmağa vadar edirdisə, Səfəvi hökmdarı Şah İsmayıl Xətai öz sarayının məlik üş-şüərası Həbibini buna vadar etmirdi.

Nobel mükafatlarından söz saldığın üçün oradan da misal çəkmək istəyirəm. Ədəbiyyat üzrə üçüncü Nobel mükafatını 1903-cü ildə Norveç şairi B.Börnson almışdı. O, bütün yaradıcılığını və ictimai fəaliyyətini öz vətəninin İsveç əsarətindən azad edilməsi uğrunda mübarizəyə həsr etmişdi. 1903-cü ildə Norveç hələ İsveç asılılığından tam azad olmamışdı, mübarizə hələ davam edirdi. ...Və İsveç B.Börnsonu ona qarşı mübarizəyə xidmət edən şairlərinə görə dünyanın ən nüfuzlu ədəbi mükafatı ilə təltif etdi.

Əlbəttə ki, bu faktı da fetişləşdirmək lazım deyil, Nobel mükafatlarının da tarixi konyuktura nümunələri ilə doludur.

Dövlət və sənətkar münasibətlərinin məntiqi aydındır, ancaq bizim üçün Füzulinin “Padişahi-mülk...” şeirindəki ideya örnək olmalıdır. Məmməd Araz Dövlət Mükafatını bir neçə ildən sonra onsuz da aldı. Ancaq indi sənət və Məmməd Araz üçün o mükafatı nə vaxt almasının və ümumiyyətlə, alıb-almamasının nə fərqi var?!

SABİR SARVAN: Yenilik adına əllaməçilik müəssir şeirimizdə baş alıb gedir. Düzünü deyim ki, əvvəllər nəzm adında gözüm nə görürdüsə, oxuyurdum. İndi məndə belə həvəs qalmayıb. Çünki bəzən böyük bir topluda nəinki ruhumu yerindən oynadan, qəlbimi titrədən şeirə, çox vaxt heç misraya da rast gəlmirəm. Təəssüf ki, bunlar yenilik, yeni bir dünyabaxışı kimi təqdim olunur.

Mən həmişə belə hesab etmişəm ki, istedad bütün “izm”lərin fəvqündə durur...

İLHAM ABBASOV: Mən poeziyamızın vəziyyəti barədə sənə qədər pessimist düşünürəm. İstedadlı adamlar gənclər arasında da var və olacaq. Dünya xali deyil. Sadəcə olaraq, bir həqiqəti yadda saxlamaq lazımdır ki, sənətdə yaxşı pisdən həmişə az, hətta qat-qat az olur.

Əllaməçiliyə gəlincə, zənnimcə, gənclərin əllaməçiliyinə, daha doğrusu, əllaməçiliyin gənclər arasında çox olmasına dözümlü yanaşmaq lazımdır. Cavandırlar də!

Həm də zamanə belədir. Qaynayıb-qaynayıb səngiyəcək, bizim günümüzə düşəcəklər. Yenilik, sadəcə, yeni olduğuna görə yox, yalnız köhnədən yaxşı olduğu halda üstünlük sayılmalıdır.

Öz ədəbi ənənələrimizi bəyənməyib abstrakt “dünya ədəbiyyatı arenasından” dəm vuranlar isə mənə öz atasına yox, qonşuya bənzəməsi ilə qürrələnən zavallı uşağı xatırladırlar. Milli olmayan sənət heç zaman bəşəri ola bilmir. Dünya ədəbiyyatının bütün tarixi bunu sübut edir və bunun əksini göstərən bir dənə də fakt yoxdur.

“İzm”lərə münasibət məsələsində səninlə yüz faiz razıyam. Sənətdə keyfiyyətin istedadından başqa göstəricisi yoxdur. Yalnız istedad. Və əgər sənətə ictimai hadisə kimi yanaşsaq, üstəgəl bir də vicdan.

SABİR SARVAN: İlham, biz – çoxsaylı şair dostların sənənin ədəbi biliyinə və zövqünə həmişə inanır, şeirlərimiz haqqında fikir və rəyinizlə hesablaşır, sözünü nəzərə alırıq. “Ulduz”un verdiyi fürsətdən istifadə edərək mənə həmişə düşündürən bir məsələni səndən soruşmaq istəyirəm. Düşüncə və ruhunla poeziyaya bu qədər bağlı olduğun halda, necə olub ki, şeir yazmısan?

İLHAM ABBASOV: Onu kim deyir?

SABİR SARVAN: Yazmısan?

İLHAM ABBASOV: Əlbəttə, yazmışam. Cavanlıqda kimin səhvi olmur ki?!

“Ulduz” jur. 01.2006

HƏQİQƏT AXTARIŞINDA

Artıq bir neçə ildir ki, Azərbaycan Dövlət Himni-nin mətninin müəllifi ilə bağlı fikirlər haçalanıb. Hətta iş o yerə çatmışdı ki, 2000-ci ilin fevral-mart aylarında Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun elmi şurası da məsələnin araşdırılması ilə bağlı komisiyyə yaratmış, ciddi müzakirələr aparılmışdı. Və məlum olmağa başlamışdı ki, o vaxtlar yalnız marş kimi yazılan indiki himnin mətninin müəllifi Əhməd Cavad olmayıb, əslində, Cəmo Cəbrayılbəylidir. Amma ciddi olmayan bir səbəbdən müzakirələr qapandı. Buna baxmayaraq, mətbuatda həmin məsələ indi də müzakirə obyektinə çevrilib. “Xalq qəzeti”nin əməkdaşı, tənqidçi İlham Abbasovla söhbətimizdə də bu məsələyə aydınlıq gətirməyə çalışdıq.

**DÖVLƏT HİMNİNİN MƏTNİNİN MÜƏLLİFİ ƏHMƏD
CAVAD, YOXSА CƏMO CƏBRAYILBƏYLİDİR?**

– *İlham müəllim, Azərbaycan Dövlət Himninin mətninin əslində Əhməd Cavada məxsus olmadığı barədə fikir bildirmisiz. Sizdə bu qənaət hardandır?*

– Bu şeir 1919-cu ildə “Milli nəğmələr” kitabında Cəmo bəy imzası ilə çap edilib. Və imza ilə çap olunmuş əsərin müəllifliyinin kimə məxsus olması barədə yenidən problem yaratmaq ədəbiyyatşünaslıq tarixində görünməmiş bir şeydir. Digər tərəfdən, onu qeyd edək ki, Əhməd Cavadın sağlığında sovet dövrünə qədər onun iki kitabı çap edilib. Sovetlər dövründə isə kitabı nəşr olunmayıb. Daha doğrusu, onun kitabı bir də bəraət alandan sonra, yəni 1950-ci illərin sonlarında işıq üzü görüb. Bu kitabların heç birində sözügedən şeir yoxdur. Ümumiyyətlə, himn kimi təsdiq olunana qədər həmin şeir heç zaman və heç bir yerdə Əhməd Cavadın adına çap nəşr olunmayıb. Ancaq himn kimi təsdiq ediləndən sonra şairin ikicildliyinin ikinci cildinə saldılar. Halbuki dövrə görə birinci cildə düşməliydi...

– *O vaxtkı dövrün ab-havası bir qədər başqa cür idi. Bəlkə şeir hansısa mühacirət ədəbiyyatında çap olunmuşdur?*

– Mən o zaman bu məsələnin izinə düşüb araşdırmalar aparanda maraqlandım ki, həmin şeir bəlkə, doğrudan da, xaricdə, mühacirət mətbuatında çap edilib. Və bu məqsədlə həmin məsələ ilə məşğul olan adamlardan, məsələn,

Cümhuriyyət mətbuatı üzrə mütəxəssislərdən professor Vaqif Sultanlıya, tanınmış jurnalist və tədqiqatçı Nəsiman Yaqubluya müraciət elədim. Onların hər ikisi sözügedən şeirin hansısa mühacirət mətbuatı və ya ədəbiyyatında çap olunmadığını bildirdilər. Amma çox təəssüf ki, sonralar N.Yaqublu mənim əsas opponentlərimdən birinə çevrildi. Yəni mənə dedi ki, guya Ə.Cavad müsavətçi olduğuna görə müəlliflik hüququnu əlindən almağa çalışırdıq. Şübhəsiz ki, belə deyildi. Doğrudan da, gülməlidir. Yəni 200-300 ildən sonra Azərbaycan dövləti yaşayacaq, onun himninin üstündə hansısa müəllifin adı olacaq və o vaxt bizim gələcək nəsillər biləndə ki, həmin müəllifin hansı partiya-yə mənsub olması üstündə mübahisə eləmişik, bizə güləcəklər.

Mən ona elə bu cür də cavab vermişdim. Söhbət hansı şairin hansı partiya-yə mənsubluğundan getmir və getməməlidir. Hətta Ə.Cavadın bu yaxınlarda rəhmətə gedən oğlu Yılmaz Axundzadədən də telefon vasitəsilə himnin mətninin atasına məxsus olub-olmadığını soruşanda bunu ilk dəfə xalq hərəkatı dövründə meydanda eşitdiyini bildirdi. Amma sonradan o da mənim əleyhimə çıxdı və himnin müəllifinin atası olduğunu lap uşaq vaxtlarından ailəlikcə bildiklərini söylədi.

– *Halbuki əvvəl bu haqda heç nə bilmədiyini demişdi...*

– Yox, məsələ başqa cürdür. Axı bu əsər o vaxt himn olmamışdı. Və hətta Ə.Cavad şeirin müəllifi olsaydı belə,

bunun himn kimi ona məxsus olduğunu deyə bilməzdi. Yəni müdavimlər üçün yazılmış marşın mətninin müəllifliyindən söhbət gedə bilərdi. Mühacirət mətbuatında Ə.Cavad haqqında onu tərifləyən çoxlu yazılar yazılıb. Onun barəsində Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Mirzəbala Məmmədzadə və digərləri də yazıb. Amma onlardan heç biri Ə.Cavadın Cümhuriyyət himninin mətnini yazması barədə ifadə işlətməyib. Ümumiyyətlə, onun nə dost, nə də düşmənlərinin bu haqda xatırlatmaları yoxdur. Və əgər sözügedən şeirin ona məxsusluğu təsdiqlənsəydi, onda repressiyaya məruz qalan bir insan kimi bu məsələ də müstəntiqlər tərəfindən qabardılardı.

– *Dediniz ki, rəhmətlik Y.Axundzadə mövcud himnin atasına məxsusluğunu ilk dəfə meydanda eşitdiyini bildirmişdi. Yəni meydanda bu məlumatı kim səsləndirmişdi?*

– Məlumat ilk dəfə Rəfiq Zəka tərəfindən verilib. O, meydanda Türkiyədə “Türk marşları” adlı kitab çıxdığını vurğulamış və həmin nəşrdə mövcud himnin də yer aldığını, musiqisinin Üzeyir Hacıbəyliyə, mətnin isə Əhməd Cavada məxsus olduğu barədə qeyd verildiyini söyləmişdi. Xatırladım ki, o vaxt bu şeir, sadəcə, himn kimi qəbul olunsun deyə, ortaya atılmış bir variant idi. Amma sonra bununla bağlı mübahisə yarandı. Və Ü.Hacıbəyovun ev-muzeyi həmin kitabı Türkiyədən gətirdi. Bu, musiqi əsərlərinin not kitabı idi. Orda türk bəstəkarları sırasında Üzeyir Hacıbəylinin də iki əsəri verilmişdi. Himn barədə belə

bir qeyd yazılmışdı: “Azərbaycan Milli Marşı”, bəstəçi Üzeyir Hacıbəyli”. Yəni orda mətn müəllifinin adı yazılmamışdı. Amma belə bir izah vardı ki, Azərbaycan Cümhuriyyəti istiqlalını itirməzdən əvvəl bu əsər Milli Marş, yəni himn kimi hazırlanmışdı və hökumət ərkanı qarşısında ifa olunmuşdu. Ancaq rəsmiləşdirilməmişdi. Məsələ bundadır ki, Milli Marş himn kimi təsdiqləməyə hazırlaşsalar da, hökumətin yıxılması səbəbindən buna macal tapmamışdılar. Həmin kitabda Ü.Hacıbəylinin “Azərbaycan marşı” da (yəni bizim indiki himnimiz) dərc edilib və onun hərbi məktəb müdavimləri üçün marş kimi yazıldığı qeyd olunub. Marşların heç birində mətnin müəllifi göstərilməyib.

– *Bəs bu mətnin Cəmo Cəbrayılbəyliyə məxsusluğunu hansı faktlar sübut edir?*

– Məsələ bundadır ki, mətndən onun gənc əsgərlər üçün yazıldığı aydın görünür. Və Şamaxıda doğulub yaşayan, Abbas Səhhətin yaxın dostu, Sabirin yetirmələrindən biri C.Cəbrayılbəyli XX əsrin əvvəllərində tanınmış uşaq şairi idi. Doğrudan da, şeir yeniyetmələr üçün yazılmışdı. O, hətta uşaqlar üçün çoxlu hekayələr də yazmışdı. Xatirələrində isə Ü.Hacıbəyli ilə dostluğundan bəhs edir, amma marş barədə fakta toxunmayıb. Və yeri gəlmişkən, bunu da mənə irad tuturlar ki, C.Cəbrayılbəyli repressiya illərindən sonra sağ idi, belə olan halda isə himnin ona məxsusluğunu yazmalıydı. Ancaq qeyd etdiyim kimi, o, himn deyil,

marş yazmışdı. İkincisi, Üzeyir bəy kimi adlı-sanlı bir adamın özü də Cümhuriyyətin himnini bəstələdiyi barədə heç nə xatırlatmamışdı. Yəni 1937-ci ilin repressiyalarını görmüş adamlardan belə qəhrəmanlıq tələb etmək olmaz.

Mən bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm. Bizim mətbuat tarixi baxımından ən nüfuzlu mənbələrdən biri hesab olunan, rəhmətlik Qulam Məmmədliyə məxsus “İmzalar” adlı kitab var. Q.Məmmədli həmin əsərdə Azərbaycan mətbuatının 50-60 illik dövrünü tədqiq edib. Əsərdə hətta gizli və yeganə imzaların da kimlərə məxsusluğu qeyd olunub. Həmin kitabda birmənalı şəkildə Cəmo bəy, Cəmo bəy Aciz, Cəmo bəy Aciz Şirvani imzalarının C.Cəbrayılbəyliyə məxsus olduğu göstərilib.

Demokratik Cümhuriyyət dövrünün tədqiqatçısı mərhum Möhsün Əliyev “Azərbaycan marşı”nın sözlərinin C.Cəbrayılbəyliyə məxsus olmasını hələ bu əsər himn kimi təsdiq olunmamışdan iki il əvvəl – “Ədəbiyyat qəzeti”nin 14 iyul 1989-cu il nömrəsində yazmışdı.

– Bəs Üzeyir Hacıbəylinin özünün necə, bəstələdiyi marşın mətninin kimə məxsusluğu barədə qeydləri yoxdumu?

– Mən rast gəlməmişəm. Bilirsiniz, Ü.Hacıbəyli Cümhuriyyət himninin müəllifi olub. Onun mətnini də özü yazmışdı, musiqisini də. Qeyd etdiyim kimi, biz repressiya dövrünün şəraitini nəzərə almalıyıq. Bu baxımdan onun himnlə, marşla bağlı qeydlərinin olmadığına təbii yanaş-

maq lazımdır. Və doğrudan, Cəmo bəy üçün olmasa da, heç olmasa Üzeyir bəydən ötrü bu məsələ ilə maraqlanardılar. Yəni C.Cəbrayılbəyli, yaxud Ü.Hacıbəyli, mətnində məsələni, “üçrəngli bayrağınla məsud yaşa” ifadəsi olan şeirin kimə məxsusluğunu açıqlasaydılar, şübhəsiz ki, müəllifə ölüm hökmü verilərdi. Ona görə də demirdilər.

– Bu məsələdən ötrü hətta komisiya da yaradılmışdı. Və araşdırılma aparılsa da konkret bir nəticə əldə olunmadı. Səbəb nəydi?

– Bizim fikirlərimiz mətbuatda gedəndən sonra Ədəbiyyat İnstitutu bununla maraqlandı. Və institutun o vaxtkı direktoru rəhmətlik Yaşar Qarayevin təşəbbüsü ilə elmi şurada məsələyə baxıldı. Dedilər ki, bu çox ciddi bir söhbətdir, ona görə də yüksək statuslu komissiya yaratmaq lazımdır. Və Ədəbiyyat İnstitutunun hazırkı direktoru, o vaxt isə Akademiyanın humanitar sahələr üzrə akademik katibi olmuş Bəkir Nəbiyevin rəhbərliyiylə belə bir komissiya yaradıldı da. Hətta onun iclas protokolları da durur. Bir sözlə, bu məsələ bir ay araşdırıldı və ikinci müzakirə keçirildi. Həmin müzakirədən sonra birmənalı şəkildə qərar verildi ki, bu əsər Əhməd Cavadə məxsus deyil.

Qeyd edim ki, həmin ərəfədə digər bir məsələ orta-lığı çıxdı. Bizim Cəmo Hacınski adında başqa bir ziyalımız olub. Ancaq Cümhuriyyətin rəhbərlərindən Mehdi bəy Hacınskinin qardaşı olan bu adamın nə sağlığında, nə də ölümündən sonra bir dənə də olsun şeiri ortalığa çıxmayıb. O, rus dilində teatrşünaslıq məqalələri, çoxlu resenziyalar

yazıb. Qərara alındı ki, bu məsələ də araşdırılsın. Amma bunu araşdırana qədər mərhum prezident Heydər Əliyevin himnlə bağlı müzakirələrə münasibəti ortaya çıxdı. Belə ki, bir nəfər müxbir təyyarə meydanında ona “himni dəyişmək istəyirlər, sizin buna münasibətiniz necədir” sualını vermişdi. Məsələnin əsl mahiyyəti barədə məlumatlandırılmayan H.Əliyev isə “bizim himnimiz hamımızinkindən yaxşıdır, ona toxunmaq olmaz!” – deyə bildirmişdi. Və bununla da məsələnin həllinə gedən yol qapandı...

– *Yəni himni dəyişməkdən söhbət gədirdi ki?*

– Xeyr, bundan söhbət getmirdi. Kimlərsə mərhum prezidentin fikrindən sonra müəlliflik haqqının bərpası istiqamətində işin davam etdirilməsindən çəkindi. Amma istənilən halda bu hüququ bərpa etmək lazımdır. Yəni Cəmo bəy Cəbrayılbəyli Azərbaycan himninin müəllifliyinə layiq olan bir adamdır. O zaman “Space” telekanalında “Bu-bizik” verilişində də mövzuya toxunulmuşdu. Ancaq təəssüf ki, verilişdə məsələnin mahiyyətindən uzaqlaşdılar və onu tamamilə başqa səmtə yönəltdilər. Onda himnin seçilməsi üçün jüri yaradılması da təklif edildi. Mən isə orda dediyim, amma montajdan sonra efirə getməyən sözü bir də demək istəyirəm ki, himnin seçilməsi üçün juri yaradılmasının tərəfdarıyam və onun sədrliyinə Üzeyir bəyi təklif edirəm. O isə öz seçimini 87 il öncə edib.

NƏRİMAN,
“Nəbz” qəzeti, 30.03.2006

HİMNİN MÜƏLLİFİ ƏHMƏD CAVAD DEYİL? -- POLEMİKA

*İlham Abbasov: "Cəmo bəyin hüququnun
bərpasını istəyirəm"*

Ədəbiyyatşünas alim, tənqidçi, "Xalq qəzeti"nin şöbə müdiri İlham Abbasov Azərbaycan Respublikası Dövlət Himninin sözlərinin Əhməd Cavada yox, Cəmo bəy Cəbrayılbəyliyə məxsus olduğunu iddia edir və dəlillər gətirir.

İlham Abbasov Kulis.az-a müsahibəsində mövzu ilə bağlı çox maraqlı məqamlara toxunub.

– *Dövlət Himninin sözlərinin Əhməd Cavada məxsus olmaması qənaətinə necə gəldiniz?*

– Sovet dövlətinin, ideologiyasının zəiflədiyi vaxtlarda, haradasa, 80-ci illərin axırlarında bizim klassiklərin yaradıcılığına yenidən baxmaq, yenidən dəyərləndirmək

məsələsi ortaya çıxdı. Bu vaxt bəstəkar, musiqişünas Sərdar Fərəcov "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin 14 iyul 1989-cu il nömrəsində Üzeyir Hacıbəyovun Sovet dövründə ifa olunmayan iki marşı – "Azərbaycan Milli Marşı" və "Azərbaycan marşı" barədə dəqiq məlumat verir. Sərdar Fərəcov yazmışdı ki, biz artıq öz dəyərlərimizə qayıdırıq, yaxşı olar ki, bu marşlar ifa edilsin.

– *Əlyazmaları var da bu əsərlərin?*

– Sərdar Fərəcov öz yazısında bu əsərlərin not əlyazmalarının olduğunu vurğulayır. Bu əsərlərin klaviri, yəni bir alət – fortepiano üçün yazılmış notları var. Sərdar Fərəcovun yazısında marşların mətni söhbəti yoxdur. Sonra Rəfiq Zəkanın "Ulduz" jurnalında bir yazısı çap olundu ki, doğrudan da, Üzeyir bəyin ifa olunmamış iki marşı var və bu marşlar Türkiyədə çap olunub. Etem Üngör 1966-cı ildə Ankarada nəşr etdirdiyi "Türk marşları" kitabında bu əsərləri çap edib. Rəfiq Zəka yazır ki, bu marşların ikisinin də mətninin müəllifi Əhməd Cavaddır. Hələ ortada himn söhbəti yoxdur. Bundan sonra yenidən Sərdar Fərəcovun yazısı çıxır. Bir növ, diskussiya başlayır. Sərdar Fərəcov yazır ki, "Azərbaycan Milli Marşı"nın mətninin müəllifi Üzeyir bəy özüdür. Qeyd edir ki, həmin şeirin əlyazması Üzeyir Hacıbəyovun ev muzeyində var.

Tarixçi Möhsün Əliyev 1990-cı ildə "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetinin 20 aprel nömrəsində yazdığı məqalədə vurğulayır ki, "Azərbaycan Milli Marşı"nın sözləri Əhməd Cavadın, "Azərbaycan marşı"nın sözləri isə Cəmo Cəbra-

yılıbəylinindir. Möhsün Əliyev 70-ci illərdən başlayaraq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin, Müsavat Partiyasının tarixi ilə bağlı araşdırmalar aparıb. Çox fədakar bir insan olub, işdən qovula-qovula, təqib oluna-oluna, həbsə atılaraq araşdırmalarını davam etdirib. Ailə də qurmayıb. Heç bir elmi ad da ala bilməyib. İndi döşünə döyüb "mən müsavətçiyəm" deyənlər kommunist olanda Möhsün Əliyev bu işlərlə məşğul idi. Dediym kimi, Möhsün Əliyev hələ himnin qəbulundan iki il öncə "Azərbaycan marşı"nın sözlərinin Cəmo Cəbrayılıbəyliyə məxsus olduğunu yazmışdı.

Daha sonra Azadlıq meydanında ilk dəfə üçrəngli bayrağı tikən xanımın 7-8 yaşlı nəvəsi "Azərbaycan marşı"nı oxudu. Meydanda da elan olundu ki, bu himnin mətni Əhməd Cavadın şeiridir. Eyni zamanda milli azadlıq hərəkatı ilə bağlı müxtəlif toplantılarda "ADR-in himni" ifa olunmağa başladı. Qərribə və anlaşılmaz olan budur ki, himn adına Üzeyir bəyin "Azərbaycan Milli Marşı" yox, "Azərbaycan marşı" oxunurdu.

1992-ci ildə Xalq Cəbhəsi hakimiyyətə gələndən sonra milli atributların bərpası məsələsi gündəmə gəldi. Burada mübahisəli məsələ gerb və himnlə bağlı idi. O zaman professor Firudin Cəlilovun sədrliyi ilə bir dövlət komissiyası yaradıldı. Dövlət komissiyası əvvəlcə gerbi təsdiqlədi. Bu gerb də mübahisələrə səbəb oldu ki, rəmlər uyğun gəlmir, başqa variantlar üzərində işləmək olar və s.

– *Axı bu gerb Cümhuriyyətin gerbidir.*

– Elədir, amma bu gerbin müəllifi yəhudidir. Bu məqam narazılıq yaratmışdı. Ancaq rəhmətlik Əbülfəz Elçibəy bu gerbin üzərində dayandı və dedi ki, bu olmalıdır. Elçibəy Cümhuriyyətin varisi olmağımızı əsas götürdü və bildirdi ki, təftiş etməyə. Onu da deyim ki, nə gerb, nə himn, nə də bayraq haqqında Cümhuriyyətin rəsmi qanunu qəbul olunmayıb. İşlər hələ müzakirə səviyyəsində imiş. Sənədləşdirilməyib, qanunla təsdiqlənməyib. Himn məsələsi müzakirə ediləndə mətnin redaktəsi şair Vaqif Səmədoğluya, musiqinin redaktəsi bəstəkar Aydın Əzimova həvalə olundu. Vaqif Səmədoğlu mənimlə söhbətdə demişdi ki, mən mətnə toxunmamışam, texniki xarakterli bir-iki dəyişiklik etmişəm. Komissiyanın iclasında Rəfiq Zəka marşla bağlı qələmə aldığı fikirləri təkrarlayır. Deyilənə görə, Türkiyədəki “Azərbaycan dənəyi”nin təmsilçiləri də bu fikri müdafiə edirlər. Komissiya da “Azərbaycan marşı”nı himn kimi təsdiqləyəndə, sözlərin Əhməd Cavada məxsusluğunu rəsmiləşdirir.

27 may 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini icra edən İsa Qəmbərin fərmanı ilə “musiqisi Üzeyir Hacıbəyovun, mətni Əhməd Cavadın olan” “Azərbaycan marşı” Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni kimi təsdiq olunur. **Bununla da iki tarixi yanlışlıq rəsmi "status" qazanır: birincisi, Dövlət Himni kimi bu məqsədlə yazılmış "Azərbaycan Milli Marşı" yox, başqa əsər təsdiq edilir; ikincisi, fikir müxtəlifliyinə baxmayaraq, heç bir ciddi arqument göstərmə-**

dən mətnin müəllifi kimi Əhməd Cavadın adı rəsmiləşdirilir. Bu qərar çap olunana qədər bu şeir heç bir yerdə Əhməd Cavadın adına işıq üzü görməyib. Heç kim bircə yerdə də demir ki, bu, Əhməd Cavadın şeiridir. Nə Əhməd Cavadın dostları, nə də düşmənləri bu barədə yazıb, danışib. Əhməd Cavadın "Göy göl" şeirində sətiraltı ifadələr axtarıb ona qarşı ittiham irəli sürüdü. "Azərbaycan marşı" isə birbaşa "güllələnmə maddəsidir". Ancaq çox maraqlıdır ki, Əhməd Cavadı bu şeirə görə ittiham etməyiblər. Donos yazanlar da bunu vurğulamağı “lazım bilməyib”. Xaricdə Əhməd Cavadla bağlı qalaq-qalaq məqalələr yazılıb, amma həmin yazıların heç birində qeyd olunmayıb ki, Əhməd Cavad Cümhuriyyət himninin müəllifidir. Məmməd Əmin Rəsulzadə, Mirzəbala Məmmədzadə kimi müəlliflər də bu barədə heç nə yazmayıblar.

– *Himnin müəllifinin Əhməd Cavad olmaması haqqında ilk dəfə "Respublika" qəzetində yazılmışdı, deyəsən...*

– O vaxt Ədəbiyyat İnstitutunun əməkdaşı, elmlər namizədi Aybəniz Əliyeva vardı, Əhməd Cavadın tədqiqatçısı idi. Elmi işi də "Cümhuriyyət dövrü mətbuatında ədəbiyyat məsələləri" mözusunda idi. Bir gün "Xalq qəzeti" nə gəldi, dedi ki, qapalı fonda maraqlı bir şey tapmışam. 1919-cu ildə "Vətən nəğmələri" adlı bir almanax çıxıb. Bu kitab Azərbaycan şairlərinin Vətən haqqında şeirlərinin toplusudur. Rəsmi hökumət mətbəəsində çap olu-

nub. Bu kitabda Cəmo bəy imzası ilə indiki himnimizin mətni çap olunub. O mətnlə indiki mətn arasında çox cüzi fərqlər var. Bu da onunla bağlıdır ki, Üzeyir bəy həmin mətni marşa söz kimi seçəndə musiqiyə uyğun bəzi dəyişikliklər edib. Məsələn, "Hüququn dərk edən əfrad" misrəsini Üzeyir bəy "Hüququndan keçən əsgər" formasına salıb. Əfrad fərd sözünün cəmidir. "Hüququnu dərk edən insan qəhrəmana çevirilir" – şair bunu deyir.

Onu da deyim ki, Cümhuriyyət dövründə himnlə bağlı müsabiqə keçirilib: Müsabiqə hansı formada keçirilib, münisflər heyəti kimdən ibarət olub, bu barədə heç bir yerdə məlumat tapa bilməmişəm. Amma E.Üngörün "Türk marşları" kitabında "Azərbaycan Milli Marşı" haqqında yazılıb: "Milli Azərbaycan xalq maarif naziri Nəsim bəy Yusifbəyli zamanın hökumətindən yazılı olaraq tələb etdiyi xüsuslardan bəziləri bunlardır: "Azərbaycan Milli Marşı"nın tənzim və seçimi üçün bir müsabiqə açılmalıdır. Marşların son qəbul tarixi üçün 1 fevral 1920 günü münaşibdir.

Seçiləcək olan marşın bəstəkarını 15.000 manat ilə mükafatlandırılmalı.

...14 noyabr 1919 tarix və 246 sayılı Azərbaycan qəzeti bildirir ki, ...açılan yarışmada ünlü Azərbaycan bəstəçisi Üzeyir Hacıbəylinin əsəri birincilik qazanmışdır.

Azərbaycan Dövlət Teatrosunu dolduran Milli Dövlət ərkanı və xalq hüzurunda bir dəfə çalınmışdır. Son-

radan məktəblərdə öyrədilməsinə başlanan istiqlal marşı istiladan sonra yasaq edilmişdir."

"Azərbaycan marşı" haqqında yazılan qeyddə isə bildirilir ki, milli hərbi məktəb müdavimlərinin hər gün sıra qarşısında oxuduğu marşdır. Cəmo Cəbrayılbəyli uşaq şairi idi. Bu mətn də məhz uşaqlar (gənc əsgərlər) üçün yazılmışdı.

Qulam Məmmədli "Üzeyir Hacıbəyov – həyat və yaradıcılıq salnaməsi" kitabında Üzeyir bəyin özünün redaktoru olduğu "Azərbaycan" qəzetinin 4 aprel 1919-cu il nömrəsindən götürdüyü belə bir məlumatı verib: "...Üzeyir Hacıbəylinin şərəfinə "Arşın mal alan" oynanacaqdır. Tamaşa başlanmazdan qabaq Üzeyir bəyin təzə düzəltmiş olduğu "Azərbaycan Milli Marşı" çalınacaqdır."

Amma marş rəsmən təsdiq olunmayıb, buna macal tapmayıblar.

Nə isə, Aybəniz Əliyeva "Cəmo bəy kimdir?" sərlöv-həli bir yazı yazmışdı. Yazını mənə təqdim etdi, oxudum və dedim ki, yaxşı yazıdır, amma çoxlu sual doğuran məqamlar var. Dedim, suallara cavab axtarın, sonra yazını çap edək. Yaxşı – dedi, yox demədi və yazını götürüb getdi. Üç-dörd gün sonra bu məqalə "Respublika" qəzetində çap edildi. Yazıya reaksiya olmadı.

– *Və sonra siz də bir yazı yazdınız.*

– Bundan sonra 3-4 ay araşdırma apardım. Sərdar Fərəcov bu işdə mənə çox kömək etdi. Türkiyədəki kitabı gətirdik. Aydın oldu ki, "Azərbaycan Milli Marşı" və "Azər-

baycan marşı"nın mətn müəllifi haqqında bu kitabda heç bir məlumat yoxdur. Yəni Rəfiq Zəka doğru deməyib. Mühacirət mətbuatına mənim əlim çatmırdı, heç vaxt da bu işlə məşğul olmamışdım. İki-üç ay ərzində də bununla bağlı ciddi araşdırma aparmaq mümkün deyildi. Mən o sahəni həqiqətən çox yaxşı bilən iki adama – Vaqif Sultanlı və Nəsiman Yaqubluya müraciət etdim. Dedim ki, siz bunu araşdırmısınız, hardasa bizim himnimizin müəllifinin Əhməd Cavad olduğu yazılıbmı? Dedilər, yox. Sonra Mirzəbala Məmmədzadənin və Məmməd Əmin Rəsulzadənin Əhməd Cavadla bağlı yazdıqlarını tapdım oxudum. Onların yazdıqlarında da bu barədə heç nə yoxdur. Əli Saləddin Əhməd Cavadın "Seçilmiş əsərləri"nin birinci cildini çap etdirmişdi. Ondan soruşdum ki, "Azərbaycan marşı" şeirini niyə kitaba salmamırsınız, dedi ki, bu şeirin Əhməd Cavada aid olması haqqında heç harda məlumat yoxdur. Sadəcə, meydanda bu barədə fikir səslənib. Əhməd Cavadın oğlu Yılmaz Axundzadədən zəng edib soruşdum ki, bu şeirin atanıza aid olmasını haradan bilirsiniz? Dedi ki, meydanda eşitmişəm.

– *Cəmo bəy haqqında nə məlumat var?*

– Cəmo bəy Cəbrayılbəyli 1887-ci ildə Şamaxıda doğulub. İlk təhsilini mollaxanada alıb. 1896-1901-ci illərdə Şamaxı şəhər məktəbində oxuyub. 1902-ci ildə Qori seminariyasına imtahan verib, lakin qəbul olunmayıb. 1908-ci ildə Şamaxı realını məktəbində təcrübə keçərək imtahan verib və ibtidai məktəb müəllimi hüququ alıb. 1914-cü ildə

Bakıya köçənədək burada çalışıb. Gənc yaşlarından həm də bədii yaradıcılıqla məşğul olan Cəmo bəyin məqalə, hekayə və şeirləri mətbuatda Cəmo bəy, Cəmo bəy Aciz, Cəmo bəy Aciz Şirvani imzaları ilə çap olunub. Əsasən, uşaq şeirləri yazıb. Amma Sabirin ölümünə həsr olunmuş gözəl bir şeiri var. Qeyd edim ki, Şamaxıda yaşayarkən Mirzə Ələkbər Sabir, Abbas Səhhət, Sultan Məcid Qənizadə ilə yaxın münasibətdə olan Cəmo bəy Bakıya köçdükdən sonra da yaradıcı ziyalılarla daim ünsiyyət saxlayıb. Özünü Sabirin, Səhhətin davamçısı sayıb. Üzeyir Hacıbəyovla yaxın dostluq münasibətləri olub.

Cəmo bəy sonralar API-nin biologiya fakültəsini bitirib. Gözəl metodist olub, 1942-ci ildə pedaqoji elmlər namizədi dərəcəsi, dosent elmi adı və sonralar əməkdar müəllim fəxri adı alıb. Metodika ilə bağlı onlarla kitabı var, eyni zamanda bir neçə bədii kitabı işıq üzü görüb. Xatirələrini də yazıb. 60-cı illərdə rəhmətə gedib. Öləndə vəsiyyəət edib ki, məni Sabirin ayağı altında dəfn edin, bu gün də qəbri oradadır.

– *Cəmo bəyin xatirələrində "Milli Marş"la bağlı bir şey varmı?*

– Yox, heç nə yoxdur. Bəzən deyirlər ki, bu mətn Cəmo bəyə aid olsaydı, öz xatirələrində yazardı. Ancaq bir məqam unudulur. Sovet dövründə "üç rəngli bayrağına məsud yaşa" demək olardı? Həm də Cəmo bəy himn yazmamışdı, uşaqlar üçün şeir yazmışdı, nə biləydi ki, biz bunu himn edəcəyik?

Bayaqkı, söhbətə qayıdıram, mən araşdırmalar apardım və 28 iyul 1999-cu ildə "Xalq qəzeti"ndə mənim "Himnimizin müəllifi kimdir?" adlı yazım çıxdı.

– *Siz o vaxt yazını yazanda çox ciddi təpkilərlə üzləşdiniz?*

– Bu yazıya 60-a yaxın reaksiya gəldi. Dəstək verənlər də oldu, tənqid edənlər də. Məsələn, Xalq yazıçısı, professor Əzizə Cəfərzadə məni evinə çağırdı və dedi ki, mən bu məsələni çoxdan eşitmişəm. Əzizə xanım Cəmo bəyin ailəsi ilə yaxın idi. O vaxtlar Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin sədri olan Hacı Hacıyev mənə dedi ki, mən bu faktı çoxdan bilirdim. Bəstəkar Səid Rüstəmovdan eşitmişdim.

Əks fikir söyləyənlərdən birincisi isə Nəsiman Yaqublu oldu. Dedi, bu yalandır, böhtandır. "Yeni Müsavat"da da bir yazısı çıxdı, qeyd elədi ki, hakimiyyət Əhməd Cavadın himn müəllifi olmasını qəbul edə bilmir, çünki Əhməd Cavad müsavətçi olub. Guya mənə hakimiyyət tapşırıb ki, belə bir yazı yaz. Mən də öz fikirlərimi yazıb qəzetə təqdim etdim, amma onlar qarşı tərəfin mövqeyini işıqlandırmadılar. Yılmaz Axunzadəyə zəng vurduğum və onun verdiyi cavab haqqında bayaq məlumat verdim. Amma o, mənim yazımın çapından sonra bildirdi ki, mənim atama böhtan atırlar, uşaq vaxtından biz bu şeiri oxuyuruq. Taleh Həmid bir yazı yazdı və qeyd elədi ki, Cəmo bəy imzası guya Əhməd Cavadın gizli imzasıdır, açılışı da belədir: Cavad Əhməd Məhəmməd oğlu. Adi bir

almanaxda çıxan şeirə Əhməd Cavad niyə gizli imza qoymalı idi?

Bir maraqlı faktı da deyim. Yas mərasimlərinin birində akademik Bəkir Nəbiyevlə rastlaşdıq, dedi ki, eşitmişəm, belə bir yazın çıxıb, onu mənə çatdır. Bir neçə gündən sonra yazı çıxan qəzeti götürüb getdim Bəkir müəllimin yanına. Onu da deyim ki, Bəkir müəllim özünün Əhməd Cavad haqqındakı kitabında onu himnin müəllifi kimi göstərmişdi. Yazını oxudu və dedi ki, sən düz yazmışsan, tamamilə razıyam. Sonra mənə dedilər ki, faktları təqdim elə Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasına. Mən də təqdim elədim. Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasının 1 fevral 2000-ci ildə mərhum professor Yaşar Qarayevin sədrliyi ilə keçən iclası məsələni müzakirə etdi, mətnin Əhməd Cavada məxsus olmadığını təsdiqlədi və məsələnin ciddiliyini nəzərə alaraq daha nüfuzlu rəy söyləmək üçün xüsusi komissiya yaratmağı qərara aldı. Həmin komissiyanın akademik Bəkir Nəbiyevin sədrliyi ilə 1 mart 2000-ci ildə keçirilən iclası himnin mətninin Əhməd Cavada məxsus olmaması barədə birmənalı şəkildə qərar verdi. Yalnız Cəmo bəy imzasının həmin dövrün başqa bir görkəmli ziyalısı Cəmo Hacinskiyə mənsub ola bilməsi haqqında irəli sürülən ehtimal Cəmo Cəbrayılbəylinin müəllifliyinin təsdiq olunmasını təxirə saldı. Yeri gəlmişkən, deyim ki, Cəmo Hacinski rusdillidir və onun Azərbaycan dilində qələmə aldığı bir dənə də yazı olmayıb. Hacinskinin İqti-

sad Universitetinin müəllimi olan oğlunu tapdım və ondan bu barədə soruşdum, dedi ki, mənim atam şeir yazmayıb.

Bundan sonra mən ictimai rəylə manipulyasiyanın klassik bir nümunəsini müşahidə etdim. Qısa zamanda məsələnin mahiyyəti dəyişdirilərək KİV-də "himni dəyişmək" ideyası müzakirəyə çıxarıldı. Parlamentdə bu məsələ müzakirə mövzusu olan zaman da daha çox bu istiqamətdə danışdılar. KİV-də təxminən bir ay aparılan məqsədyönlü "oyun"dan sonra 2000-ci il martın 23-də bir müxbir təyyarə meydanında mərhum prezident Heydər Əliyevə "Himnimizi dəyişmək istəyirlər, sizin buna münasibətiniz necədir?" deyərək sual verdi. Heydər Əliyevin cavabı isə belə oldu: "Bizim himnimiz hamıninkindən yaxşıdır, onu dəyişmək olmaz!". Bundan sonra Bəkir müəllim məsələnin müzakirəsini davam etdirməyi məsləhət bilmədi.

Təxminən bir il sonra "525-ci qəzet"də bu mövzuda müzakirə aparıldı. Əks mövqedə olanların heç biri yenə də heç bir ciddi arqument gətirə bilmədi. Mübahisələrin gedişində eşitdiyim "arqumentlərdən" birini – milli xarakterimizin "incəliklərini" ifadə edən bir detallı xatırlatmaq istəyirəm. Müəllim yoldaşlarımdan biri məndən soruşdu:

- Əhməd Cavad Gəncə tərəfdən deyil?
- Elədir.
- Sən də Gəncəbasardansan, eləmi?
- Bəli.
- Bəs Cəmo bəy haralıdır?
- Şamaxılıdır.

– Bəs sənə nə düşüb ki, öz yerini qoyub, şirvanlı müdafiə edirsən?

Tam ciddi deyirdi. Bu, bizim milli xarakterimizin, mentalitetimizin "özəlliyini" göstərən bir faktdır.

Əslində, bu məsələ ilə bağlı hər şey gün kimi aydındır. Sadəcə, dövlət bu məsələyə bir balaca diqqət yetirsə, ədalət öz yerini tapacaq.

– Sizin də dediyiniz kimi, himnlə bağlı iki halda səhvə yol verilib. Belə olduğu halda himnin dəyişdirilməsi təklifini haqlı saymaq olarmı?

– Şəxsən mən himni dəyişmək söhbətini heç bir zaman etməmişəm. Bunun qəti əleyhinəyəm. Mən, sadəcə, Cəmo bəyin hüququnun bərpasını istəyirəm. "Azərbaycan Milli Marşı" həm musiqi, həm də mətn baxımından indiki himnimizdən zəifdir. Digər tərəfdən, Vətən haqqında dillər əzbəri olan şeirlər çox azdır, onlardan biri də indiki himnimizdir. İndi bunu nə deyib dəyişəcəksən?

Qan Turalı,

Ağa Cəfərli

"Kulis.az" saytı, 13.01.2012

"Əhməd Cavadın müəllifliyini təsdiq edən yazılı mənbə yox idi"

Ədəbiyyatşünas alim, tənqidçi, "Xalq qəzeti"nin şöbə müdiri İlham Abbasov Kulis.az-a verdiyi müsahibədə Azərbaycan Respublikası Dövlət Himninin sözlərinin Əh-

məd Cavada yox, Cəmo bəy Cəbrayılbəyliyə məxsus olduğunu iddia edib və bəzi dəlillər gətirib.

İlham Abbasovun səsləndirdiyi fikirlərlə bağlı 1992-ci ildə parlamentin Elm, təhsil, mədəniyyət komissiyasının sədri olmuş Firudin Cəlilovun fikirlərini öyrəndik.

Firudin Cəlilov deyir ki, "Milli Marş"ın sözlərinin kimə məxsusluğu ilə bağlı müzakirələr aparılarkən bir vaxtlar Məmməd Əmin Rəsulzadə ilə münasibətdə olmuş şəxslərin fikirləri əsas götürülüb: "Himnin hazırlanması üçün mənim rəhbərliyimlə xüsusi bir komissiya yaradıldı. Vaxtaşırı bu komissiyanın iclasları keçirilirdi. Mütəxəssislər (kimlər? – İ.A.) dəvət olunur, müzakirələr aparılırdı. Bu mütəxəssislərin iştirakı ilə ən azı, on dəfə iclas keçirildi. Axırınıcı iclas isə filarmoniyada, ictimaiyyətin iştirakı ilə keçirilib. İndiki himnin sözləri ağır idi, Vaqif Bayatlı Ödər və Vaqif Səmədoğludan xahiş etdim ki, sözlərin üzərində işləyin. Onlar da bir az əl gəzdirdilər. Musiqi də uzun (? – İ.A.) idi, tanınmış musiqişünasları dəvət elədik ki, onlar da musiqi üzərində işləsinlər. Amma onların hamısı ortağ mövqe ortaya qoydu ki, Üzeyir bəyin musiqisinə dəyməyə əlimiz gəlməz. Kommunistlər isə deyirdilər ki, Sovet dövründəki himnin musiqisi qalsın.

Himnin mətninin Əhməd Cavada məxsus olması isə bəlli bir şeydir (? – İ.A.). İndiki himnimiz bir vaxtlar Türkiyədə çox ifa olunub. Məmməd Əmin Rəsulzadənin Türkiyədə qurduğu Azərbaycan Kültür Dərnəyi vardı, o dərnə-

yin yaşlı üzvləri bizimlə söhbətdə indiki himnin sözlərinin Əhməd Cavada məxsus olmasını bildirmişdilər, biz də qərar verərkən məhz bunu əsas götürdük. Bu məsələ ilə bağlı Əbülfəz Elçibəylə də məsləhətləşmələrim olub, o da deyib ki, Türkiyədən gələnlərin dediklərini əsas götürmək lazımdır. Biz müstəqil olmamışdan öncə Elmlər Akademiyasında bir toplantı keçirilmişdi, o toplantıya türklər də gəlmişdi, onlar toplantının açılışını bu şeirlə elədilər. Bu şeir meydanlarda da səslənirdi. Daha doğrusu, mətni və musiqini bizə onlar təqdim ediblər.

Bu məsələdə təkə Rəfiq Zəkanın fikirlərinin əsas götürüldüyünü demək doğru deyil. Ümumiyyətlə, mən bununla bağlı Rəfiqdən heç nə eşitməmişəm. Himnin sözləri Cəmo Cəbrayılbəyliyə məxsus olsaydı, onun özü bu barədə nəşə yazardı. "Azərbaycan marşı"nın altında Əhməd Cavadın adının olmamasının səbəbi var. 1919-cu ildə müsabiqə elan olunub. Hər hansı bir əsər müsabiqəyə təqdim olunanda isə aşağıda imza yazılmır. Yazılsa, bu, müsabiqəyə təqdim oluna bilməz. Bu, ona görə edilir ki, münisiflər heyəti ədalətli seçim edə bilsinlər. O vaxt da belə olub. Təqdim olunan şeirin altından Cəmo yazılıb. Cəmo isə Əhməd Cavadın öz adı, soyadı, atasının adının baş hərflərinin qısa şəklidir. O vaxt şeir Cəmo imzası ilə təqdim olunduğuna görə gətirib bu birisi Cəmoya bağlayırlar. Bu şeiri Cəmo bəy Hacınskiyə də bağlamaq istəyirdilər, amma bəlli oldu ki, o, heç vaxt şeir yazmayıb."

Firudin Cəlilov onu da deyib ki, o vaxt Əhməd Cavadın müəllifliyini təsdiq edən yazılı mənbə olmayıb.

Firudin Cəlilov qeyd edir ki, o vaxt indiki gerbin qəbulunun əleyhinə olub: "Belə fikirlər var ki, mən gerbin hazırlanmasında da iştirak etmişəm. Ancaq belə deyil. Mən o gerbin qəbulunun əleyhinə olmuşam. Müsəbiqə elan edilmişdi. Müxtəlif variantlarda gerblər çəkilmişdi. Son nəticədə variantlardan biri seçiləcəkdi. Amma mən Bakıda olmayanda indiki variantı qəbul etdilər. Bakıya qayıdanda parlamentdə çıxış etdim və tələsikliyə yol verildiyini bildirdim."

"Himnin müəllifinin kim olması o qədər də önəmli deyil."

Cümhuriyyət dövrü jurnalistikasının tədqiqatçısı Nəsiman Yaqublu:

"Bu məsələ çox ciddi araşdırılmalıdır, yalnız bundan sonra hansısa fikir səsləndirilə bilər. İndidən hökm verilməsini doğru saymıram." Bu fikirləri Kulis.az-a tarixçi alim Nəsiman Yaqublu deyib.

Nəsiman Yaqublu deyib ki, obyektivlik naminə himnin sözlərinin kimə məxsus olması məsələsi dəqiqləşdirilməlidir, ancaq bu, müəyyən problemlər yaradacaq: "Mehmet Akif Ərsoy Türkiyə Cümhuriyyəti himninin sözlərini heç bir kitabına daxil etməyib. Ondan bunun səbəbini soruşduqda isə deyib ki, himn mənim yox, bütün xalqındır. Mənə elə gəlir ki, biz də məsələlərə məhz bu prizmadan yanaşmalıyıq. Himnin mətn müəllifinin kim olması o qə-

dər də önəmli deyil, əsas olan odur ki, himn bütün xalqındır.

Başqa bir maraqlı məqam da var: 1988-ci ildən himnin mətninin müəllifi kimi Əhməd Cavadın adı çəkilib. 20 ildir ki, bütün dünya bunu belə qəbul edib. İndi desək ki, himnin müəllifi Əhməd Cavad yox, bir başqasıdır, dünya bunu necə qəbul edər? Bu barədə də düşünmək lazımdır."

"Himnin mətninin Əhməd Cavada məxsus olmasını təsdiqləyən yazılı mənbələr varmı?" sualına cavab verən Nəsiman Yaqublu bildirib ki, Türkiyədə çap olunan kitablarda (? – İ.A.) buna rast gəlib. Ancaq tarixçi alim konkret ad çəkməyib.

Nəsiman Yaqublu sonda onu da vurğulayıb ki, Əhməd Cavadın bəzi əsərləri it-bata salınıb: "Məsələn, Əhməd Cavadın "Sədəf" romanı çap olunmayıb. Əhməd Cavad "Pələng dərisi geymiş pəhləvan"ı tərcümə edib, ancaq bu tərcüməni başqasının adına çıxıblar.(?—İ.A.) O vaxt Əhməd Cavadın əsərlərini kitab halına salmaq üçün Ruhulla Axundova vermişdilər, sonradan o da repressiyaya məruz qaldı. Allah bilir, o zaman nə qədər əsər it-bata düşüb. Ola bilsin ki, himnin sözləri də itib-atmış əsərlər sırasındadır.

Ümumiyyətlə isə, himnin müəllifini yox, himndə xalqın özünü axtarmaq lazımdır".

Yada salaq ki, ədəbiyyatşünas alim, tənqidçi, "Xalq qəzeti"nin şöbə müdiri İlham Abbasov Kulis.az-a verdiyi müsahibədə Azərbaycan Respublikası Dövlət Himninin

sözlərinin Əhməd Cavadə yox, Camo bəy Cəbrayılbəyliyə məxsus olduğunu iddia edib və bəzi dəlillər gətirib.

Rəsulzadənin silahdaşı himndən danışdı

"Himn Əhməd Cavadın adına damğa kimi yapışdırılıb"

"Azərbaycanın himninin sözlərini bir vaxtlar erməninin də adına çıxarmaq istəyirdilər. Ancaq bu cəhdlər heç vaxt sərə verməyib. Himnin sözlərini başqasının adına çıxarmaq cəhdləri bundan sonra da sərə verməyəcək. Ümumiyyətlə, belə müzakirələrin faydası olmaz." Bu fikirləri Kulis.az-a açıqlamasında Türkiyədəki Azərbaycan Kültür Dərnəyinin başqanı, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin silahdaşı Cəmil Ünal səsləndirib.

Cəmil Ünal deyib ki, 1992-ci ildə bu məsələ ilə bağlı Əbülfəz Elçibəylə məsləhətləşmələr aparılıb: "Elçibəy də himnin qəbulu prosesinə dəstək verdi. Əhməd Cavad böyük türkdür, himn sözləri də onun adına damğa kimi (! – İ.A.) yapışdırılıb. Onun başqa şeirləri də dillər əzbəridir, bu sırada "Çırpınırdı Qara dəniz"i xüsusi qeyd etmək olar".

Kulis.az əməkdaşının "Rəsulzadə Əhməd Cavadın himn müəllifi olması ilə bağlı fikir səsləndirmişdimi?" sualına Cəmil Ünal "mən eşitməmişəm" cavabını verib. Cəmil Ünal bu barədə Mehmet Sadıq Aranın və Kerim Ödərin fikirlər səsləndirdiyini bildirib.

"Əhməd Cavadın müəllifliyini təsdiqləyən yazılı mənbə varmı?" sualının cavabında həmsöhbətimiz "desəm, yalan olar" söyləyib.

Ağa CƏFƏRLİ,

"Kulis.az" saytı, yanvar, 2012

Vaqif Səmədoğlu buna etiraz edir

Milli Məclisin oktyabrın 18-də keçirilən iclasında Etibar Hüseynov Azərbaycanın hazırkı himninin dəyişdirilməsi təkliflə çıxış edib. Həmkarlarına ünvanladığı müraciətdə o bildirib ki, 1918-20-ci illərdə qüvvədə olan (? – İ.A.) Azərbaycan himni müasir tələblərə (? – İ.A.) cavab vermir. Ona görə də bu dövlət atributu dəyişdirilməli və Ü.Hacıbəyovun sovet Azərbaycanı üçün bəstələdiyi himn yenidən meydana çıxarılmalıdır.

Millət vəkili həmçinin bildirib ki, beynəlxalq tədbirlərin format və çəkisinə görə, açılışlarda heç də həmişə Azərbaycan Dövlət Himninin səsləndirilməsi yerinə düşür: "Çünki Dövlət Himnimiz kifayət qədər sanballı və ağır (? – İ.A.) əsərdir. Onu hər tədbirdə səsləndirmək alınmır. Amma Üzeyir bəyin Azərbaycan SSR-i üçün yazdığı himn kifayət qədər ritmik və lakonikdir. Onun kifayət qədər dinamik, o cümlədən də təbii müşayiət olunması musiqidə qəbul olunmuş marş standartlarına uyğun

gəldiyinə görə biz bu musiqi parçasını həm də "Paytaxt marşı" kimi də qəbul edə bilərik".

Fərhad Bədəlbəyli: "Gül kimi himndir."

Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru Fərhad Bədəlbəyli açıqlamasında deyib ki, Dövlət Himninin dəyişdirilməsinə heç bir ehtiyac yoxdur: "Nə onun mətninin, nə də musiqisinin dəyişdirilməsinə ehtiyac var. Gül kimi himndir. Sadəcə, mətndə Anadolu ləhcəsi (? – İ.A.) var deyə zaman-zaman bu məsələ qaldırılıb".

Milli Məclisin mədəniyyət komissiyasının sədri Nizami Cəfərov: "Hələlik bu məsələ gündəmdə deyil. Amma müxtəlif vaxtlarda himnlə bağlı fərqli fikirlər səsləndirilib. Himnin sözlərinin arxaikliyi, anlaşılmazlığı, mətnin uzunluğu (? – İ.A.) haqda deyilənlərdə müəyyən həqiqət var. O, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Dövlət Himni kimi nəzərdə tutulmayıb, daha çox marş kimi yazılıb. Hətta bu mətnin hərbi məktəb məzunlarının marşı kimi yazıldığına dair fikirlər var. Ona görə də himnin dəyişdirilməsinə dair fikirlər səsləndirilir. Amma hələlik məsələ ciddi formada qoyulmayıb".

Vaqif Səmədoğlu: "Gəlin Himnimiz ola-ola yenisini icad etməyək."

Xatırladaq ki, 1991-ci ildə oxşar təkliflər gündəmə gəlarkən Azərbaycan SSR-in himninin həmmüəllifi Səməd Vurğunun oğlu Vaqif Səmədoğlu məsələyə çox maraqlı münasibət bildirmişdi. 20 dekabr 1991-ci il ildə "Azadlıq" qəzetinə yazdığı məktubda Vaqif Səmədoğlu bildirir:

"Hörmətli redaksiya! Milli himnimiz haqqında mən də söz demək istəyirəm. Mübahisələr gedir. Yersiz və gərəksiz. Başımızın üstündə qürurla dalğalanan üçrəngli bayrağımızın öz səsi, öz musiqi təzahürü var. O da Üzeyir bəylə Əhməd Cavadın yaratdıqları "Milli Marş"dır. Və biz özümüzü ADR-in varisləri elan etmişiksə, onun bütün rəmzlərini də bərpa edib onlara yiyə durmalıyıq. O cümlədən, "Milli Marş"a -Himnə.

Səməd Vurğunun məşhur "Azərbaycan" şeiri milli mənlüyümüzü anlamaqda misilsiz rol oynayıb və məhz bu cəhətdən (təkcə yüksək bədii dəyərinə görə yox), o, dilimizin əzbəridir. Və indi köhnə Azərbaycan SSR-in himninin musiqisini bu şeirin sözlərilə Milli Himn kimi səsləndirmək ideyası məndə təəccüb və təəssüf doğurur.

...Gəlin Himnimiz ola-ola yenisini icad etməyək. Himnimiz var! Musiqisi Üzeyir bəy Hacıbəylinin, sözləri Əhməd Cavadın. ADR-in yaradıcıları məhz bu musiqi səslənəndə ayağa qalxıblar. Onu parlamanda rəsmən təsdiq etməyə vaxtları çatmasa da.

Beləliklə, gəlin yeni bir himn uydurmaqla üç böyük sənətkarımızın – Üzeyir bəyin, Əhməd Cavadın və Səməd

*Vurğunun ruhunu incitməyək. Diriləri bir-birinə vuru-
ruq, heç olmasa, gəlin ölənlərin ruhuna əl atmayaq.*

Səməd Vurğun mənim atamdır, onunla həm övlad, həm şair, həm də azərbaycanlı kimi fəxr edirəm. Ancaq Azərbaycan Himni səslənəndə, ayağa qalxanda buna övlad kimi sevinib, qürur hissi keçirməyə Əhməd Cavadın oğlu Yılmazın məndən qat-qat çox tarixi və mənəvi haqqı var.

Hörmətlə, Vaqif Səmədoğlu.”

Sərdar Fərəcov: “Dedim, niyə Əhməd Cavad? Cavab ala bilmədim”

Üzeyir Hacıbəyovun ev muzeyinin direktoru, bəstəkar və musiqişünas Sərdar Fərəcov himnin tarixi barədə Kulis.az-a danışib. Onunla söhbəti sizə təqdim edirik.

“Dedilər Əhməd Cavad haqda sənədlər var, amma üzə çıxmadı”

“1988-89-cu illərdə Üzeyir bəyin 1919-cu ildə yazdığı iki marşı üzə çıxardıb onun haqqında məqalə yazanda mən düşünməzdim ki, tədqiq etdiyim marşlardan biri Azərbaycanın himni olacaq. “Azərbaycan marşı” haqqında məqaləm 1989-cu ilin iyun ayında qəzetdə çıxdı, ondan 3 il sonra 1992-ci ilin may ayında İsa Qəmbərin imzası ilə himn kimi qəbul olundu. Lakin bu iki marş ortaya çıxanda fikirlərimiz qəti deyildi. Biz o zaman 1966-cı ildə Ankarada nəşr olunmuş “100 türk marşı” kitabına

istinadən marşlar haqqında müəyyən fikirlər söyləmişdik. Mən də məqaləni həmin kitaba əsasən yazmışdım. Bu iki marşın notları birsəsli notlardı, orkestr müşayiəti yox idi.

Kitabın müəllifi Etem Üngör hər marşın sonunda əsər haqqında bir neçə kəlmə izah verirdi. Kitabda 100 dənə marş var idi, onlardan bəzilərinin altında sözlərin və musiqinin müəllifi yazılmışdı. Üzeyir Hacıbəyovun marşlarının sonunda bir müəllif göstərilirdi: Musiqi və sözlərin (? – İ.A.) müəllifi Üzeyir Hacıbəyov. Mən də onu məqalədə olduğu kimi yazdım. 1992-ci ildə isə himn qərar qəbul olunanda Əhməd Cavadın adı yazıldı. Mən həmin vaxtlar Əhməd Cavadın adının yazılmasının nəyə əsasən qəbul edildiyi ilə maraqlandım, amma konkret cavab ala bilmədim. Dedilər sənədlər var üzə çıxacaq. Amma hələ indiyə qədər də o sənədləri üzə çıxaran olmayıb.

Sonradan “Milli Marş”ın mətninin müəllifinin Üzeyir bəyin özü olduğu təsdiqini tapdı. Ramazan Xəlilov sonradan mənə Üzeyir bəyin öz xətti ilə yazılmış Milli Marşın əlyazmasını göstərdi. Orada Üzeyir Hacıbəyovun öz xətti ilə rus dilində musiqi və sözləri Üzeyir Hacıbəyov yazılmışdı. “Azərbaycan marşı”nın isə əlyazma variantı üzə çıxmadı, itdi-batdı. Etem Üngör qeyd edir ki, cümhuriyyət dövründə bu marş hərbi hissələrdə səhərlər milli əsgərlər tərəfindən oxunurdu.

Cəmo bəy Üzeyir bəylə dost idi

Sözlərin Üzeyir bəyə, ya başqasına məxsus olmasına qaldıqda isə, mən də bu mübahisəni qəbul edirəm. Cəmo bəy Cəbrayılbəyli məsələsi də yeni deyil. 1992-ci ildən bu tərəfə himn haqqında mübahisələr səngimir. O vaxtlar qeyd etdilər ki, Cəmo bəy Cəbrayılbəylinin 1919-cu ildə çıxan şeirlər kitabında həmin şeir də var. Alim Aybəniz Kəngərli "Xalq" qəzetində bu haqda məqalə yazmışdı və həmin kitabın üz qabığını da göstərmişdi. **Cəmo bəy Cəbrayılbəyli Üzeyir bəyin tanıdığı adamlardan idi. Həm də tanınmış ziyalı olub. Ola bilər, Cəmo bəy belə bir vətənpərvər şeir yazıb ki, Üzeyir bəy onun şeirinə müraciət edib.**

Yəqin Etem Üngörə onun adı məlum deyilmiş. Bir də ki Üzeyir bəy yazdığı bütün əsərlərin mətnlərinin müəllifi özü idi. Bu qədər əsərə mətn yazan bir insana marş üçün söz yazmaq o qədər də çətin bir iş deyildi. Həm də 1919-cu ildə yazılan şeirlər, mahnılar 20-ci ildən sonra ləğv olundu. Amma bizim üçün maraqlı Üzeyir bəyin yaradıcılığıdır, onun ölməz əsərləridir.

"Himn çox tələsik qəbul olundu"

Onun musiqisini xor və orkestr üçün bəstəkar Aydın Əzimov işləmişdi. 1989-90-cı illərdə mitinqlərdə demokratik cümhuriyyətin bir nişanəsi kimi bu marş səslənirdi. Aydın Əzimov marşın musiqisində müəyyən qədər redaktələr etdi. Bu redaktə elə də böyük xəta dərəcəsinə deyildi.

Musiqiyə ağırlıq verən tonallığın zil seçilməsi oxuyanda bir az fəryad əhval-ruhiyyəsi yaratmasıdır. Bunu bir az bəmədən də eləmək olardı, daha rahat oxunardı. Nəfəsli alətlərin hegomonluğu daha çox hiss olunur. Bu da bəstəkarın baxışıdır, zövqüdür.

Sonralar başqa bir bəstəkar da marşə müraciət etdi, onda da uğurlu alınmadı. Bununla belə, mənə elə gəlir, məqbuldur, artıq qulağımız da öyrəşib. **1992-ci ildə himnin qəbul olunması tələsik oldu. O zamanlar bir az möhlət verərdilər, 10 nəfəri cəlb edərdilər, fikir mübadiləsi aparardılar və seçərdilər. Ölkənin himnidir və bu bir dəfə seçilir. Mən də tərəfdarı deyiləm ki, hər il himn redaktəyə məruz qalsın, dəyişilsin. Olmaz.**

Bir məqamı unutmayaq. Yaradıcı insan, bəstəkar nə yazdığını əvvəlcədən biləndə özünü həmin işə hazırlayır. Üzeyir bəy bugünkü himnimizi yazanda 1919-cu ildə bunu himn kimi yox, marş kimi yazmışdı. Bu da onun çoxsaylı marşlarından biridir. 1945-ci ildə isə Üzeyir bəy artıq sifariş almışdı. Dövlətin elan etdiyi müsabiqədə iştirak edirdi. Üzeyir bəydən başqa onlarla bəstəkar bu müsabiqəyə qatılmışdı. Azərbaycan musiqisində Üzeyir bəydən yüksək sima olmayıb, olmayacaq da.

Mənə elə gəlir ki, Azərbaycan himninin müəllifi olmaq Üzeyir bəyin haqqıdır. 1945-ci ildə müsabiqəyə qatılanda Üzeyir bəy bilirdi ki, himn yazmalıdır. Himn yazmaq üçün dünyanın bir çox himnlərini öyrənmiş, Azərbaycan xalqının ruhunu da nəzərə almışdı. Həm də Üzeyir bəy

artıq kamil bir sənətkar idi. Onun arxasında "Koroğlu" kimi dünya səviyyəli opera var idi.

O zamankı dünya bəstəkarları tərəfindən Üzeyir bəyin bir bəstəkar kimi qüdrəti birmənalı şəkildə qəbul edilirdi. 1945-ci il himni Üzeyir bəyin ən gözəl, ən kamil əsərlərindən biridir. Və bu himn bu gün də səslənəndə adamın ürəyi açılır. Stalin 15 respublika himnləri arasında Azərbaycan himnini "ən gözəl himn" adlandırır. Hətta bəzi respublikalara tövsiyə etmişdi ki, himn yazmağı Üzeyir bəydən öyrənsinlər.

Elə də olmuşdu. Məsələn, Tacikistan bəstəkarları Azərbaycana gəlib Üzeyir bəydən məsləhət alıb öz himnlərini yaratmışdılar. Bir əsəri yaradanda insanın yüz variantı olur. O yüzdən hansı düzdür? – Bax, Üzeyir bəy o düzü tapa bilən uzaqgörən bir sənətkar idi."

"Himnin müəllifi Cəmo bəy Cəbrayılbəylidir"

"Mən indi Almaniyada yaşayıram. Uzun müddətdir ədəbiyyatla məşğul olmuram. Amma mənim üçün də bu məsələ gün işığı kimi aydındır. Himnin müəllifi Cəmo bəy Cəbrayılbəylidir".

Bu fikirləri Kulis.az-a Əhməd Cavadın tədqiqatçısı, 1999-cu ildə "Respublika" qəzetində "Cəmo bəy kimdir?" sərəlvhəli yazı çap etdirməklə himn müzakirələrinin əsasını qoyan Aybəniz Kəngərli (Əliyeva) deyib.

Aybəniz Kəngərli qeyd edib ki, mətnin Əhməd Cavad zərrə qədər dəxli yoxdur: "Azərbaycanın əsas özəlliklərindən biri odur ki, layiq olduğu haqqı almaq hər kəsə nəsis olmur. Cəmo bəy də o haqsızlığa uğrayanlardan biridir. Bu məsələnin qaldırılmasını alqışlayıram. Sizə uğurlar arzu edirəm".

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) N.Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun baş elmi işçisi, "Ozan" Nəşriyyatının rəhbəri, filologiya elmləri namizədi Asif Rüstəmli də bir müddət öncə "Bakıxəbər" qəzetinə verdiyi açıqlamada Dövlət Himnimizin mətn müəllifinin Əhməd Cavad olmadığını söyləyib.

A.Rüstəmli fikrini himn mətninin Əhməd Cavadın o dövrdə Azərbaycan və Türkiyədə nəşr olunan kitablardan heç birində yer almaması ilə əsaslandırır: "Himnin musiqisi şəksiz olaraq Üzeyir bəyə aiddir, amma mətnin müəllifi indiyə qədər də mübahisəlidir. 1919-cu ildə "Milli nəğmələr" adlı bir kitabça buraxılıb. Burada o dövrün həm türkiyəli, həm Azərbaycan şairlərinin vətənpərvərlik mövzusunda yazdığı yüzə yaxın şeir toplanıb. Onlardan biri də indiki himnimizin mətnidir. Bu şeirin aşağı hissəsində indiki kimi Əhməd Cavad adı yox, Cəmo bəy imzası var. Cəmo Cəbrayılbəylinin özü o dövrün çox tanınmış qələm sahibi idi. Ədəbiyyatla, tərcümə məsələlərilə, pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olurdu. Hətta o dövrün mətbuatına nəzər salanda onun bir neçə pyesinin səhnəyə qoyulduğu haqda da məlumatlara rast gəlirik. Təbdil etdiyi bəzi əsərlər vardı. Mətbuatda çıxış edən bir adam idi Cə-

mo bəy Cəbrayılbəyli. Cəmo bəy imzası ilə yalnız Cəbrayılbəyli yazmırdı. (? – İ.A.) O vaxt Cəmo bəy Hacinski də vardı. Məsələ burasındadır ki, milli himnimizin mətni bu Cəmo bəylərdən hansına məxsusdur?

Bilirsiz, əlimizdə əlyazma yoxdur, mətnin ilk variantı yoxdur, qonorar sənədi indiyə qədər qalmayıb. Yaxud müəlliflərin bu sahədə hər hansı bir sənədi, imzası yoxdursa, mətni müəllifin üslubuna görə müəyyənləşdirmək düzgün deyil. Bəzən sual verildə ki, himn mətninin həqiqi müəllifi kimdir? Deyirlər ki, Əhməd Cavad. Niyə? Ona görə ki, onun ruhu Əhməd Cavad yaradıcılığına uyğundur. Bəri başdan deyim ki, **Əhməd Cavadın 1919-cu ildə kitabı çap olunub. Həmin kitaba bu şeir daxil edilməyib. İkincisi isə, sonrakı dövrlərdə Əhməd Cavadın sağlığında yazdığı yazılarda bu barədə məlumata rast gəlmirik. Azərbaycan ikinci dəfə müstəqilliyini bərpa edəndə qədər Əhməd Cavadın Türkiyədə bir neçə kitabı çap olunub, o nəşrlərə də bu şeir salınmayıb. Hətta bizim türkiyəli həmkarlar tərəfindən də daxil olunmayıb. Bütün bunlar göstərir ki, o şeir kifayət qədər əsaslandırılmamış məlumatlara əsasən, Əhməd Cavada aid edilir.**

Əhməd Cavad yaradıcılığı ilə məşğul olan və tədqiqat apararı bir neçə ədəbiyyatşünasımızın bu istiqamətdə mövqeyilə tanış olmuşam. Bütün bunların heç biri o qədər də etibarlı mövqe deyil. Yəni fakta söykənmirlər. Onlar kifayət qədər tənqidə dözümsüzdür. Bu baxımdan da onun Əhməd Cavadın şeiri olduğuna şübhəm var. **Məni, o dövrün bir tədqiqatçısı kimi, bu mətnin Əhməd Cavada**

məxsus olduğu qətiyyəni inandırmır. Amma Cəmo bəy məsələsi diqqətimi çəkir. Şeir sonunda Cəmo bəy imzasının yazılması onun birmənalı şəkildə Əhməd Cavada aid olmadığını sübut edir. Çünki o heç vaxt Cəmo bəy imzası ilə yazmayıb.

Ağa Cəfərli

HAQQ NİYƏ NAZİLİR?

Kulis.az internet jurnalının Dövlət Himnimizin mətninin müəllifi barədə polemikanı yenidən canlandırması bu problemin vacibliyini və həllini tapmayınca ictimai rəydə aktuallığını saxlayacağını bir daha sübut edir. Doğrudan da, dövlətin, millətin bir nömrəli nəğməsi sayılan Himnin müəllifi barədə şübhəli məqamların qalması heç də başucalığı gətirən məsələ deyil.

Əslində, burada “şübhəli məqam” dediyim amil də real yox, süni şəkildə yaradılmış, uydurma bir məsələdir. Himnin mətninin Cəmo Cəbrayılbəyliyə məxsusluğu o qədər açıq-aydın, göz önündə olan bir gerçəklikdir ki, bu həqiqətin öz yerini indi olmasa da, 3 il, 5 il sonra mütləq alacağı bir zərrə də şübhə doğurmamalıdır. Sadəcə olaraq, biz bir millət və dövlət olaraq bu həqiqəti etiraf etməkdə nə qədər geciksək, bizə utanc gətirən bu fakt da o qədər şiddətlənəcəkdir.

Cəmo Cəbrayılbəylinin müəllifliyi məsələsini mətbuatda ilk qaldıranlardan biri kimi diskussiyanın yenidən canlandırılması məni bir də ona görə maraqlandırır ki, əks mövqedə olanların bəlkə heç olmasa bu dəfə ağıllı, məntiqli, faktlara əsaslanan bir fikir söyləyə biləcəklərini düşünürdüm. Ancaq, əfsus ki, gözlədiyim baş vermədi. 10-12 il əvvəl olduğu kimi, opponentlərimiz yenə də o qədər məntiqsiz, gülünc, saman çöpü qədər yüngül, məsələnin mahiyyətinə dəxli olmayan “argumentlər” səsləndirirlər ki, heyrtlənmemək olmur. Məlum məsələləri təkrarlamadan, polemika zamanı səsləndirilmiş fikirlərə qısaca münasibət bildirmək istəyirəm.

“Himnin mətninin Əhməd Cavad məxsus olmasına zərrə qədər də şübhəm yoxdur,” – deyənlər yenə də heç bir dəlil-sübut gətirə bilmirlər. Həqiqət isə budur ki, bu mətn Himn kimi təsdiq olunan günə qədər heç zaman, heç yerdə Ə.Cavadın adına çap olunmayıb. Heç kim, heç yerdə yazmayıb ki, Ə. Cavad AXC Himninin müəllifi idi. Nə onun dostları, nə də düşmənləri. Nə ondan donos yazanlar, nə də mədhiyyə qoşanlar. Hətta ona qarşı saxta, qondarma ittiham irəli sürən NKVD cəlladları da belə bir “dəyərli faktı” nəzərdən qaçırmışdılar. Yalnız 80-ci illərin sonlarında – meydan hərəkəti zamanı bu yanlış ideya ortaya çıxıb və bu zaman əsərin müəllifini “səhv salmaqdan” başqa ikinci acınacaqlı yanlışlığa da yol verilib: Üzeyir bəyin Himn kimi nəzərdə tutaraq yazdığı “Azərbaycan Milli

Marşı” kənarında qoyularaq gənc əsgərlər üçün yazdığı “Azərbaycan marşı” himn kimi qələmə verilib. Təəssüf ki, polemikaya qoşulan müəlliflərin çoxu fikir söyləyərkən bu amili nəzərə almırlar. Hətta Ə. Cavad AXC himninin mətnini yazmış olsaydı belə, o, bu əsər deyildi. Bir daha xatırladım ki, Himnin (Milli Marşın) sözlərini Ü.Hacıbəyov özü yazmışdı.

Vaxtilə Ə. Cavadın müəllifliyini coşqunluqla müdafiə edən bəzi müəlliflər indi – “müəllifin kim olmasının nə fərqi var?” – deyərək məsələnin əhəmiyyətini azaltmağa çalışırlar. Bunun fərqi yalanla həqiqətin fərqi qədərdir. Belə deyənlər özlərinin bircə sətir yazılarının başqasının adına getməsinə razı olarlar mı? Biz bu yalanla həm qeyrətli, vətənpərvər ziyalımız C.Cəbrayılbəylinin haqqını danmaq-la, həm də görkəmli şairimiz Ə. Cavadı özünün xəbəri olmadan plagiator kimi qələmə verməklə hər ikisinin ruhunu incidirik.

“Müəllifin kimliyini müəyyənləşdirmək jurnalistlərin yox, mütəxəssislərin, ədəbiyyatşünasların işidir” – deyənlər AMEA Ədəbiyyat İnstitutu Elmi Şurasının səmimi insan, həqiqi alim, vicdanlı ziyalı mücəssəməsi olan mərhum professor Yaşar Qarayevin sədrliyi ilə hələ 12 il əvvəl mətnin müəllifinin Ə. Cavad olmaması barədə çıxardığı və haqqında mətbuat səhifələrində informasiyalar verilmiş qərarı, sadəcə olaraq, qulaqardına vururlar.

Polemika iştirakçılarının dilində o zaman da, indi də tez-tez səslənən “Himnin mətni zəifdir” fikrinə münasibət bildirmək istərdim. Məhz bu yanlış mövqe mətnin ciddi şəkildə redaktə olunması, ya da tamam dəyişdirilməsi barədə “ideya”ların meydana gəlməsinə rəvac verib. Bir çoxları yeni mətn seçilməsi, yaxud yazılması üçün komissiya yaradılmasını, kimlərinə münasif seçilməsini təklif ediblər. Çox mənasız fikirdir. Sanki kimsə mahnı üçün mətn seçməyi böyük bəstəkar olmaqdan əlavə həm də görkəmli ədib – dramaturq olan, “Koroğlu”dan başqa bütün səhnə əsərlərinin mətnini də özü yazmış, onlarla mahnı və marş üçün mətn seçmiş Üzeyir Hacıbəyliyə yaxşı bacaracaqmış... Üzeyir bəy bu mətni (Cəmo bəyin “Vətən marşı” şeirini) bəyənib, seçib və onun əsasında möhtəşəm bir əsər yaradıb.

Himnimiz, həqiqətən, hamınınkindən gözəldir. Onun nə mətninə, nə də musiqisinə toxunmaq olmaz. Sadəcə olaraq, müəllifin haqqını bərpa etmək lazımdır.

Himnin mətnindəki leksik və grammatik cəhətdən köhnəlmiş elementlərin dəyişdirilməsini təklif edənlər unudurlar ki, indi ediləcək yeniliklər də 80-90 ildən sonra “köhnələcək”. Onda nə edəcəyik, yenə “yeniləşdirəcəyik”? (? – İ.A.) Bəs onda Dədə Qorqudun, Nəsiminin, Fizulinin dilini niyə yeniləşdirməyək?

Himni dəyişdirmək təklifini irəli sürənlərin bir bəhanəsi də odur ki, guya himnimiz çox uzundur. Onun rəsmi tədbirlər zamanı ifası protokol baxımından müəyyən prob-

lemlər yaradır, Və yenə də məsələnin mahiyyətinə varmaq istəyirlər. Əslində, himnimiz o qədər də uzun deyil – ifası cəmi 2 dəqiqə 22 saniyə çəkir. Dünya praktikasında isə norma 3 dəqiqəyə qədər götürülür. Bəs niyə bizim himnimiz “uzun” görünür? Çünki əksər ölkələrin himni mahnı janrındadır, yəni mətni kupletlərdən və təkrarlanan nəqarətlərdən ibarətdir. Bizim himnimizdə isə mətn bütövdür, təkrarlanma yoxdur. Başqa ölkələrin himnləri rəsmi tədbirlərdə instrumental ifa zamanı bir kuplet və bir nəqarət həcmində çalınır, yəni ümumi həcm üçdə biri, dördüdə biri qədər səslənir. Bizdə isə təkrarlıq olmadığına görə, ümumi həcm əvvəldən axıra qədər çalınmalı olur. Ancaq son vaxtlar Dövlət nəfəsli alətlər orkestri bunun da çarəsini tapıb. Himnin instrumental variantını ixtisar olunmuş şəkildə çalırlar, bununla da “problem” aradan qaldırılır.

“Cəmo bəyin müəllifliyini təsdiq edən sənəd yoxdur” – deyənlər üçün hökumət mətbəəsində rəsmi çap olunmuş kitab, görünür, “sənəd” deyil. Halbuki Ə.Cavadın müəllifliyi ilə bağlı heç belə bir sənəd də yoxdur. Ancaq onun müəllifliyini ağızdan-ağıza gəzən əsassız söhbətlər zəminində rəsmiləşdirmişdilər. İndi isə deyirlər, tələsmək olmaz, hərtərəfli araşdırmaq lazımdır. Bu məsələnin ortaya çıxmasından 12 il keçir, bəs niyə araşdırmırsınız, Ədəbiyyat İnstitutunun qərarı niyə nəzərə alınmır, komissiyanın işi niyə bərpa edilmir? Səhv edəndə tələsmişik, səhvimizi düzəltmək üçün tələsməyək?

“Ə. Cavadın ailəsində onun Himnin müəllifi olduğunu bilir və həmişə xatırlayırdılar,” – deyənlər yenə də bilə-bilə yalan danışır. Əvvəla, şairin oğlu mərhum Y.Axundzadə sonralar sözünü dansa da, bunu ilk dəfə meydanında eşitdiyini demişdi. Digər tərəfdən, bu mətni həтта Ə.Cavad yazmış olsaydı belə, onu “himn” deyə xatırlaya bilməzdilər, çünki bu əsər yalnız 1992-ci ildən sonra himn olub.

“Bütün dünya Himnimizi bu adla tanıyıb, indi dəyişək, bizə nə deyərlər?” – sualı da çox mənasızdır. Bu, bizim üçün problemdir, dünyaya nə dəxli var?! Məgər biz hansısa ölkənin himnini dinləyəndə mətnin müəllifinin kimliyi ilə maraqlanırıq? Bu yalanı milyonlarla dərsləyin birinci səhifəsində tirajlayıb gələcək nəsillərin beyninə biz yeridirik, dünyanın nə vecinə?!

Acınacaqlı haldır ki, polemikanın gedişində “Cəmo bəy”in Ə.Cavadın gizli imzası, daha doğrusu, CƏMO “şifrəsi” (Cavad Əhməd Məhəmməd Oğlu) olması barədə gülünc “arqument” yenə də təkrarlandı. Bəs onda görəsən “BƏY” kodu nə deməkdir?! Halbuki mənbələr “Cəmo bəy” imzasının istisnasız olaraq yalnız C.Cəbrayılbəyliyə məxsus olduğunu birmənalı şəkildə təsdiq edir.

Bu imzanın həтта onun adaşı olan Cəmo bəy Hacinskiyə də heç bir aidiyyəti yoxdur. O, rus dilli məqalə və resenziyalarını yalnız “Qubalı” imzası ilə çap etdirib. Heç zaman “Cəmo bəy” imzasından istifadə etməyib. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında C.Hacinski-

nin guya şeirlər yazması barədəki qeyd isə kökündən yanlışdır və heç bir faktla təsdiq olunmur. Bir də ki, ASE-ni mötəbər mənbə saymaq nə dərəcədə doğru olardı? Orada yazılanlara qalsa, heç Üzeyir bəy də Himnin müəllifi deyil, çünki bu barədə və ümumiyyətlə, onun Cümhuriyyət dövrü fəaliyyəti barədə həmin ensiklopediyada heç nə yazılmayıb. Orada yazılanlara qalsa, S.Şaumyan və 11-ci Qızıl ordu Azərbaycan xalqının xilaskarlarıdır.

2004-cü ildə nəşr edilmiş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ensiklopediyasında isə C.Cəbrayılbəyli məqaləsində Himnin mətninin müəllifi barədə, ehtiyatla da olsa, HƏQİQƏT yazılıb! Deməli, haqqa doğru bir addım irəliləmişik...

Dilimizdə tez-tez işlənən belə bir atalar sözü var: “Haqq nazilər, üzülməz.” İndiki məqamda bu atalar sözünü Himnimizin mətninin müəllifi məsələsinə də aid etmək olar. Haqq nazilsə də, üzülmür...

Amma... axı HAQQ niyə nazilməlidir?!

İlham ABBASOV,

“Kulis.az” saytı, 3.03.2012

“MODERN.AZ” SAYTINDA HİMN MÜZAKİRƏSİ

Modern.az saytının Nərmin Məmmədlinin “Himn qalmaqalı” yazısı ilə Dövlət Himnimizin mətninin müəllifi problemini yenidən gündəmə gətirməsini alqışlayıram. Bu məsələni ilk qaldıran və artıq 12 ildir ki, ictimaiyyətin diqqət mərkəzində saxlamağa çalışanlardan biri kimi müzakirəyə qoşulmaq və bəzi detalları dəqiqləşdirmək istərdim.

Ən əvvəl, Nərmin xanıma haqqın müdafiəsinə qoşulduğuna görə minnətdarlığımı bildirirəm. Kimlərsə əhəmiyyətsiz hesab etməsinə baxmayaraq, himnimizin müəllifinin kimliyi millətimiz və dövlətimiz üçün çox mühüm problemdir. 2000-ci ildə bu məsələ müzakirəyə çıxarılan kən himnin mətninin müəllifinin Əhməd Cavad yox, Cəmo Cəbrayılbəyli olması fikri ilə razılaşmayanlar, daha doğrusu, bu həqiqəti qəbul etməyə hazır olmayanlar çox oldu. Heç bir məntiqi dəlil gətirə bilməsələr də...

Sonrakı illərdə müxtəlif mətbuat orqanlarında dönə-dönə müzakirəyə qaytardığımız bu məsələ ilə bağlı opponentlərimizin yersiz inadkarlığı get-gedə zəiflədi. Nəhayət, bu ilin yanvarında Kulis.az saytında aparılan son müzakirələrdə, demək olar ki, heç bir əks-argument səslənmədi.

Bütün əsassız mülahizələr və subyektiv yanaşmalar əlahəzrət fakt, daha doğrusu, HƏQİQƏT qarşısında susmalı oldu. Məsələ bundadır ki, 27 may 1992-ci il fərmanına qədər himnin mətni heç yerdə heç zaman Ə.Cavadın adına çap olunmayıb. Heç kim heç yerdə yazmayıb ki, Ə.Cavad ADR himninin müəllifi idi – nə dostları, nə də düşmənləri. Nə ondan donos yazanlar, nə də mədhiyyə qoşanlar.

Bu qərar, sadəcə olaraq, bir az tələskən, bir az subyektiv, bir az da qərəzli münasibətdən doğan səhvin nəticəsi idi. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, eyni zamanda iki yanlışlığa yol vermişdilər – həm mətnin müəllifini səhv salmışdılar, həm də himn kimi yazılmış əsərin – “Azərbaycan Milli Marşı”nın əvəzinə başqa əsəri – “Azərbaycan marşı”nı himn olaraq təsdiq etmişdilər...

Sözümü çox uzatmaq istəmirəm, bu barədə mətbuatda dəfələrlə ətraflı yazmışam. Maraqlananlar müraciət edə bilərlər. İndi isə Nərmin xanımın yazısındakı bəzi məqamlara dəqiqlik gətirmək istəyirəm:

1.Cəmo bəy Hacinski heç zaman “Cəmo bəy” imzasından istifadə etməyib və heç zaman bir misra da şeir yazmayıb. Mənbələr birmənalı şəkildə təsdiq edir ki, “Cəmo bəy” imzası yalnız C.Cəbrayılbəyliyə məxsusdur. Bu imza ilə onun mətbuatda onlarla yazısı, o cümlədən şeirləri çap olunub. Yeri gəlmişkən, bu imzanın “Cəmo bəy Aciz” və “Cəmo bəy Aciz Şirvani” kimi variantları da var.

C.Hacınskinin yalnız rus dilində yazdığı publisistik yazılar – əsasən teatr resenziyaları isə mətbuatda “Qubalı” imzası ilə çap edilmişdir.

2.Etem Üngörün “Türk marşları” kitabında mətnin Üzeyir bəyin özünə məxsus olması barədə heç bir qeyd yoxdur. Orada Üzeyir Hacıbəyli yalnız bəstəçi kimi göstərilib. Üzeyir bəyə məxsus olan və onun ev-muzeyində saxlanılan mətn isə indiki himnin (“Azərbaycan marşı”nın) yox, ADR himni kimi nəzərdə tutularaq yazılmış “Azərbaycan Milli Marşı”nınadır.

3.Himnimizin mətninin müəllifliyi məsələsini qaldırarkən biz heç zaman mətnin tam, ya qismən dəyişdirilməsi zərurətindən söz açmamışıq. Bu təklifi yaranmış vəziyyətdən sui-istifadə etmək istəyənlər irəli sürüblər. Şəxsən mən himnimizin mətnini yüksək qiymətləndirir və bu məsələdə Üzeyir bəyin mövqeyini dəstəkləyirəm. Mahnı mətnini ondan yaxşı kim seçə bilər?!

Himnimizin mətninin Cəmo bəy Cəbrayılbəyliyə məxsus olması o qədər aydın bir həqiqətdir ki, onun bu gün olmasa da, üç il, beş il sonra öz yerini tutacağı şübhə doğurmamalıdır. Sadəcə olaraq, məsələnin həllini uzatmaqla biz problem daha da qəlizləşdiririk.

“Müəllifin kim olmasının nə fərqi var?” – mövqeyində duranlar da ciddi səhvə yol verirlər. Bunun fərqi yalanla HƏQİQƏTİN fərqi qədərdir. Digər tərəfdən,

əgər fərqi yoxdursa, onda həqiqi müəllifin adımın rəsmiləşdirilməsinə m0ane olan nədir?!

Bu problem adi bir şeirin müəllifliyi məsələsi deyil. Himn dövlət atributudur və bu problem yalnız dövlətin iradəsi ilə həll oluna bilər. Lakin, nədənsə, rəsmi dövlət orqanları münasibət bildirməyə tələsmirlər. Məncə, bunun əsas səbəbi doğru və dolğun informasiyanın lazımı ünvanlara çatdırılmamasıdır.

Ancaq məni ən çox narahat edən, təəccübləndirən və təəssüfləndirən bizim ziyalı mühitimizin bu mühim məsələyə soyuq, biganə və qərəzli münasibətidir. Çox zaman xırdaca bir məsələdən ötrü haray-həşir qaldıran bəzi ziyalılar millətimiz və dövlətimiz üçün son dərəcə önəmli olan bu məsələyə münasibətdə vicdansızcasına susmağa üstünlük verirlər...

Müzakirənin gedişini maraqla izləyirəm. Səslənmiş fikirlərlə bağlı bir məsələyə də aydınlıq gətirmək istərdim: Mənim himnimizin mətninin müəllifliyi probleminə ziyalılarımızın biganə münasibəti ilə bağlı sözlərimin konkret olaraq AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun ünvanına yönəldilməsi yanlış mövqedir və bununla razılaşmaq olmaz. Əksinə, hamıdan fərqli olaraq, məhz Ədəbiyyat İnstitutu problemə operativ və obyektiv reaksiya vermişdi.

İnstitutun elmi şurasının 1 fevral 2000-ci ildə o zamankı direktor professor Yaşar Qarayevin sədrliyi ilə keçmiş iclası məsələni müzakirə edərək himnin mətninin Əhməd Cavada məxsus olmaması barədə qərar çıxarmışdı.

İclas problemin ciddiliyini nəzərə alaraq daha nüfuzlu rəy söyləmək üçün xüsusi komissiya yaratmaq qərarına gəlmiş, həmin komissiyanın akademik Bəkir Nəbiyevin sədrliyi ilə 1 mart 2000-ci ildə keçirilmiş iclası mətnin Ə.Cavada məxsus olmaması barədə bir daha birmənalı şəkildə qərar vermişdi. Yalnız "Cəmo bəy" imzasının həmin dövrün başqa bir görkəmli ziyalısı C.Hacinskiyə mənsub ola bilməsi haqqında irəli sürülən ehtimalı araşdırmaq məqsədilə müəllifliyin təsdiqi təxirə salınmışdı. ...Ancaq sonralar bu məsələyə bir daha qayıdılmadı.

İndi Yaşar Qarayev də, Bəkir Nəbiyev də haqq dünyasındadırlar, ancaq həmin iclasların iştirakçıları həyatdadır və yəqin ki, protokollar da saxlanılıb. Yeri gəlmişkən, qeyd edim ki, həmin iclas və qərarlar barədə o zaman mətbuatda da informasiya verilmişdi.

C.Hacinskiyə gəlincə, bir daha vurğulamaq istəyirəm – bu insan rus dilində yazıb, yazılarını "Qubalı" imzası ilə çap etdirib, heç zaman şeir yazmayıb və heç zaman "Cəmo bəy" imzasından istifadə etməyib.

*İlham ABBISOV,
"Modern.az", may, 2012*

BAŞLIQLAR

Himnimizin müəllifi kimdir? 3

N.Yaqublu proletkultçuluğu xortladır 21

Himnin müəllifi Ə.Cavad deyil? 26

Türkiyədə Ə.Cavadın müəllifliyini
təsdiq edən mənbə yoxdur 31

Himnimizin müəllifi ilə bağlı həqiqət
gec-tez öz yerini tutacaq 35

Həqiqət axtarışında 49

Himnin müəllifi Ə.Cavad deyil? –
Polemika 57

Haqq niyə nazilir? 86

“Modern.az” saytında himn
müzakirəsi 93

«Elm və Təhsil» nəşriyyatının direktoru:
professor Nadir MƏMMƏDLİ

Kompüter dizayneri: Zahid Məmmədov
Texniki redaktor: Rövşanə Nizamiqizi

Çapa imzalanmış 15.03.2015
Şerti çap vərəqi 6,2. Sifariş № 143
Kağız formatı 60x84 1/16. Tiraj 500

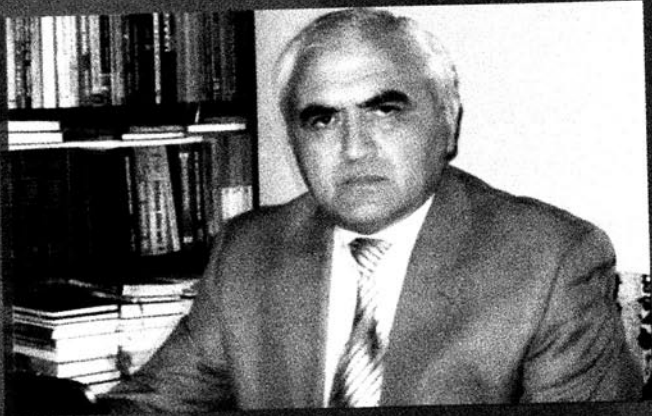
Kitab «**Elm və Təhsil**» nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində səhifələnilib çap olunmuşdur.

E-mail: elm_ve_tehsil@box.az

Tel: 497-16-32; 050-311-41-89

Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev döngəsi 8/4.

5 M

A24-286766